

Original Research Article

Evaluation of the Development and Spatial Planning of Family-Oriented Tourism: A Case Study of City of Yazd

Amir Mohammad Amini¹ , Mohammad Hossein Saraei^{2*}

¹ MSc in geography and tourism planning, Department of Geography, Yazd University, Yazd, Iran

² Professor of geography and urban planning, Department of Geography, Yazd University, Yazd, Iran

Received:
October 15, 2025
Accepted:
December 10, 2025

Keywords:
Family-oriented tourism,
Family-centric spatial
planning, Tourism planning
evaluation, Tourism
development evaluation

Abstract

The development of tourism destinations, which integrates land use planning, human activities, and spatial organization, consistently faces various challenges that determine its success or failure. Therefore, identifying effective and equitable components, indicators, and evaluation methods is essential. This study aims to investigate the methods and components of evaluating family-oriented tourism spatial planning in the UNESCO World Heritage city of Yazd. The research is applied and qualitative in nature, involving academic experts, executive managers (from the Cultural Heritage Organization and Yazd Municipality), and private-sector practitioners (travel agencies and hotels). The data were collected from October 2024 to February 2025 through semi-structured in-depth interviews and analyzed using content analysis with the MAXQDA 2020 software. The evaluation methods included stakeholder identification and engagement, field assessments (site visits and accessibility audits), ensuring compliance with standards (visitor statistics and satisfaction levels), benchmarking, infrastructure evaluation (service quality and safety), community feedback, impact assessment (environmental, economic, and cultural), and continuous monitoring. The innovation of this research is the designing and implementation of a hybrid evaluation framework to integrate quantitative criteria (such as statistical indicators) and qualitative insights (such as lived experiences), with an emphasis on diverse stakeholder perspectives (from families to local communities). This framework provides a practical and localized tool specifically tailored for assessing and improving family-oriented tourism planning in heritage cities like Yazd. The integrated evaluation approach, encompassing all stakeholder viewpoints, ensures the success of family-oriented tourism development and enhances the visitor experience. The key recommendations include establishing a “family-friendliness scoring system” for tourism infrastructure, developing accessibility audit protocols for accommodations, and designing joint training workshops to align stakeholder objectives.

E-ISSN: 2588-7009 /© 2023. Published by Yazd University. This is an open access article under the CC BY 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Introduction

Tourism destination development, which integrates land use planning, human activities, and spatial organization, consistently faces complex, multidimensional challenges that determine its sustainability success or failure. Family-oriented tourism has gained particular prominence due to its role in creating lasting family memories and supporting sustainable development in culturally rich heritage cities. Yazd, as a UNESCO World Heritage site (2017) renowned for its unique desert architecture, wind catchers, qanats, and environmentally harmonious traditional urban fabric, provides an exceptional context for examining family-oriented tourism planning. However, the historical structure and physical constraints of such cities present both opportunities and significant barriers that necessitate comprehensive, operational, and localized evaluation frameworks. This study aims to identify and elaborate the methods and components of evaluating family-oriented tourism spatial planning in Yazd, addressing the core research question “How do stakeholders perceive the evaluation methods and components of family-oriented tourism development and spatial planning?”

Research methodology

This applied qualitative research is grounded in social constructivism and interpretivism. The research population comprised academic experts, executive managers (Cultural Heritage Organization and Yazd Municipality), and private-sector practitioners (hotels, travel agencies, guides). The data were collected from October 2024 to February 2025 through semi-structured in-depth interviews with twelve experts purposefully selected through snowball sampling. The data analysis was performed using the MAXQDA 2020 software and inductive content analysis within a grounded theory framework. The process yielded 1648 initial codes grouped into 51 concepts, followed by axial coding centered on the core phenomenon “evaluation” and selective coding to produce the final integrated model. Theoretical saturation was achieved in the 11th interview and confirmed in the 12th.

Results and discussion

As the findings indicated, evaluating family-oriented tourism spatial planning in Yazd requires a multifaceted, hybrid, and dynamic approach encompassing eight core components as follows:

1. Stakeholder Engagement: Surveys, interviews, and focus groups with families, residents, and tourism operators
2. Field Assessments: Site visits and accessibility audits (ramps, stroller paths, family-friendly toilets)
3. Compliance with Standards & Benchmarking: Comparison with national/international family tourism standards and successful destinations

4. Infrastructure Evaluation: Assessment of service quality, maintenance, safety, and accessibility
5. Visitor Satisfaction Metrics: Analysis of family visitor statistics, length of stay, spending patterns, and satisfaction surveys
6. Community Feedback: Resident surveys and public forums
7. Impact Assessment: Evaluation of environmental, economic, social, and cultural effects
8. Continuous Monitoring & Feedback Loops: Ongoing review and adaptive management based on evolving family needs

Regarding the key innovation, the study introduces a localized hybrid evaluation framework that, for the first time, operationalizes “historical fabric family-friendliness” criteria (e.g., safe access to wind catchers and qanats, shaded intergenerational spaces, and age-appropriate educational-recreational activities) and considers continuous feedback as the central mechanism. This framework bridges the critical gap in post-implementation evaluation and provides a practical tool for local policy-making.

Conclusion

Evaluating family-oriented tourism spatial planning in Yazd demands a comprehensive, dynamic, and multi-stakeholder approach. By integrating quantitative indicators (visitor statistics, satisfaction scores) with qualitative insights (lived experiences, cultural interactions), the proposed framework not only identifies strengths and weaknesses but also offers feasible strategies so as to enhance family experiences while preserving heritage sustainability. The key recommendations are as follows:

- Establishing a family-friendliness scoring system for infrastructure and accommodations
- Developing standardized accessibility audit protocols tailored to Yazd’s historical fabric
- Conducting joint stakeholder training workshops to align objectives
- Implementing continuous monitoring with seasonal feedback loops for adaptive management

This model holds strong potential as a replicable framework for other Iranian and Middle Eastern heritage destinations.

مقاله پژوهشی

ارزیابی توسعه و آمایش گردشگری خانواده محور (مورد مطالعه: شهر یزد)

امیرمحمد امینی حاجی آبادی^۱، محمدحسین سرائی^{۲*}

^۱ کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی گردشگری، گروه جغرافیا، دانشگاه یزد، یزد، ایران

^۲ استاد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، گروه جغرافیا، دانشگاه یزد، یزد، ایران

doi 10.22034/GRD.2025.23816.1671

تاریخ دریافت:

۲۳ مهر ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش:

۱۹ آذر ۱۴۰۴

چکیده

توسعه گردشگری مقاصد که ادغامی از آمایش زمین، فعالیت و انسان است، همواره با چالش‌های مختلفی روبرو شده که منجر به موفقیت و شکست در این امر می‌شود. لذا شناخت مؤلفه‌ها، سنجه‌ها و روش‌های ارزیابی مؤثر و عادلانه امری ضروری است. هدف از این پژوهش بررسی روش‌ها و مؤلفه‌های ارزیابی و سنجش آمایش گردشگری خانواده محور در شهر جهانی یزد است. این تحقیق کاربردی و کیفی، با جامعه آماری متشکل از خبرگان دانشگاهی، مدیران اجرایی (میراث فرهنگی، شهرداری یزد) و فعالان خصوصی (آژانس‌ها، هتل‌ها) در بازه مهر تا بهمن ۱۴۰۳ از طریق مصاحبه عمیق نیمه ساختاریافته و تحلیل محتوا با نرم‌افزار مکس کیودا^۲ ۲۰۲۰ انجام شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد روش‌های ارزیابی شامل شناسایی و تعامل با ذینفعان، ارزیابی‌های میدانی (بازدید سایت‌ها، ممیزی دسترسی)، استانداردها (آمار بازدید، رضایت)، محک‌زنی، ارزیابی زیرساخت‌ها (کیفیت خدمات، ایمنی)، بازخورد جامعه، ارزیابی تأثیرات (زیست‌محیطی، اقتصادی، فرهنگی) و نظارت مستمر است. نوآوری کلیدی این پژوهش، طراحی و اجرای یک چارچوب ارزیابی ترکیبی است که معیارهای کمی (مانند آمار و شاخص‌ها) و کیفی (مانند تجربیات زیسته) را با تأکید بر دیدگاه‌های ذینفعان گوناگون (از خانواده‌ها تا محلی‌ها) ادغام می‌کند؛ این چارچوب به‌طور خاص برای سنجش و بهبود برنامه‌ریزی گردشگری خانواده‌محور در شهرهای میراثی مانند یزد، ابزاری عملی و بومی‌سازی شده ارائه می‌دهد. این ارزیابی‌های ترکیبی که دیدگاه همه گروه‌های ذینفع را در برمی‌گیرد، موفقیت توسعه گردشگری خانواده محور و بهبود تجربه گردشگران را تضمین می‌کند. راهکارهای کلیدی شامل ایجاد سامانه امتیازدهی "سطح خانواده‌دوستی" زیرساخت‌ها، توسعه پروتکل‌های ممیزی دسترسی برای اقامتگاه‌ها و طراحی کارگاه‌های آموزشی مشترک برای همسوسازی اهداف است.

کلیدواژه‌ها:

گردشگری خانواده محور،
آمایش گردشگری خانواده
محور،
ارزیابی آمایش گردشگری،
ارزیابی توسعه گردشگری

۱ مقدمه

ایران امروز بیش از هر زمان دیگری با مشکلات روبرو است و قیمت نفت اقتصاد کشور را شکل داده و سیاست‌گذاران را جستجوی مسیرهای جایگزین برای تنوع‌بخشی به اقتصاد وادار کرده است (Khajehpour, 2024). گردشگری فعالیتی است که علاوه بر منافع اقتصادی و اشتغال، تأثیرات اجتماعی و فرهنگی بسیاری دارد (لی و

Email: msaraei@yazd.ac.ir

* نویسنده مسئول: محمدحسین سرائی

آدرس: گروه جغرافیا، دانشگاه یزد.

¹ Content Analysis

² MAXQDA 2020

همکاران^۱، ۲۰۲۳). خانواده یکی از اساسی‌ترین واحدهای جامعه و همچنین یکی از مهم‌ترین منابع مصرف در جهان معاصر از جمله گردشگری است (وو و وال^۲، ۲۰۲۳). گردشگری خانوادگی توجه فزاینده‌ای را از سوی محققان و همچنین صنعت گردشگری به خود جلب کرده است (لی و همکاران، ۲۰۲۳؛ کیم و بوک^۳، ۲۰۲۵). بازار گردشگری خانوادگی، به‌ویژه در کشورهای آسیایی، افزایش یافته است. به‌عنوان مثال، بررسی ملی گردشگری ژاپن در سال ۲۰۱۸ نشان داد که گردشگری خانوادگی یکی از محبوب‌ترین انواع سفر است که ۱۹.۴۶٪ از گردشگری داخلی و ۳۶.۶٪ از گردشگری خارج از کشور را در بین ساکنان ژاپن تشکیل می‌دهد (آژانس گردشگری ژاپن^۴، ۲۰۲۰). روند رو به رشد برنامه‌ریزی گردشگری خانواده محور به یک سازوکار ضروری برای توسعه پایدار در شهرهایی با میراث فرهنگی و تاریخی غنی تبدیل شده است. در این زمینه، مفهوم برنامه‌ریزی گردشگری خانوادگی یا «آمایش گردشگری خانوادگی»، بر ایجاد چارچوب‌های جامعی تأکید دارد که نیازها و انتظارات گردشگران خانوادگی را برطرف می‌کند و هم‌زمان به نفع جامعه میزبان است (یومن و شنزل^۵، ۲۰۲۳). توسعه گردشگری مقصد که ادغامی از آمایش زمین، فعالیت و انسان است، همواره با چالش‌های مختلفی روبرو شده که منجر به موفقیت و شکست در این امر می‌شود، بنابراین، درک مؤلفه‌هایی که به ارزیابی، سنجش و در ادامه بهبود و اجرای موفقیت‌آمیز چنین برنامه‌ریزی کمک می‌کنند، برای ارتقای توسعه پایدار گردشگری حیاتی است.

یزد که به دلیل معماری منحصر به فرد کویری و میراث فرهنگی خود به‌عنوان یک شهر میراث جهانی یونسکو شناخته شده است، (یونسکو^۶، ۲۰۱۷) محیطی متمایز برای بررسی برنامه‌ریزی گردشگری جامعه خانوادگی ارائه می‌دهد. بافت تاریخی و ساختار اجتماعی شهرهای تاریخی، فرصت‌ها و چالش‌هایی را ارائه می‌دهد که نیازمند استراتژی‌های برنامه‌ریزی متناسب برای حمایت از گردشگران خانوادگی در عین حفظ هویت محلی و به حداقل رساندن اثرات منفی است (Zarezadeh et al., 2023; Khodadadi, 2025).

توسعه گردشگری خانواده محور در یزد، همانند بسیاری از مقاصد میراثی، با مجموعه‌ای از موانع و مشکلات ساختاری و مدیریتی روبروست که اجرای موفقیت‌آمیز برنامه‌های آمایشی را مختل می‌سازد. این موانع که ریشه اصلی مسئله تحقیق را تشکیل می‌دهند، در ساختار درختی زیر به‌صورت شفاف قابل تبیین است: هسته اصلی مشکل، یعنی فقدان چارچوب جامع ارزیابی، خود معلول عواملی ریشه‌ای است. علل ریشه‌ای این معضل عبارت‌اند از: (۱) تمرکز صرف بر عوامل شناسایی و غفلت از سنجش در فرآیندهای مدیریتی که منجر به نادیده گرفتن عملکرد پس از اجرا می‌شود؛ (۲) عدم وجود مدل ترکیبی سنجش سازگار با بافت تاریخی که بتواند ابعاد اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی را به‌طور یکپارچه پوشش دهد؛ و (۳) ضعف در مکانیزم‌های نظارت مستمر و حلقه بازخورد رسمی میان برنامه‌ریزان و اجراکنندگان که شفافیت و پاسخگویی را کاهش می‌دهد. این علل، به‌نوبه خود، منجر به معلول‌هایی در سطح عملیاتی شده‌اند: (۱) عدم بهبود پایدار در تجربه گردشگران خانوادگی، به دلیل عدم شناسایی نقاط ضعف؛ (۲) تخصیص منابع ناکارآمد به پروژه‌های گردشگری که بازدهی را پایین می‌آورد؛ (۳) افزایش تنش‌های اجتماعی/فرهنگی ناشی از توسعه کنترل‌نشده، مانند فشار بر جوامع محلی؛ و (۴)

¹ Lee et al (2023)

² Wu and Wall (2023)

³ Li et al.,(2023); Kim & Bock,(2025)

⁴ Japan Tourism Agency (JTA): The Japan Tourism Agency is a governmental organization established by the Ministry of Land, Infrastructure, Transport and Tourism (MLIT) in Japa(2020)

⁵ Yeoman & Schänzel(2023)

⁶ United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization(2017)

ایجاد استانداردهای متفاوت و غیرشفاف در سنجش موفقیت پروژه‌ها در میان ذینفعان که همکاری را مختل می‌کند.

هسته اصلی مشکل تحقیق، یعنی فقدان چارچوب جامع و عملیاتی برای ارزیابی و ارزشیابی فرآیند آمایش گردشگری خانواده محور در یزد، خود معلول عواملی است. علل ریشه‌ای این معضل شامل: تمرکز صرف بر عوامل شناسایی و غفلت از سنجش در فرآیندهای مدیریتی؛ عدم وجود مدل ترکیبی سنجش سازگار با بافت تاریخی که بتواند ابعاد مختلف را پوشش دهد؛ و ضعف در مکانیزم‌های نظارت مستمر و حلقه بازخورد رسمی میان برنامه‌ریزان و اجراکنندگان است. این علل، به‌نوبه خود، منجر به معلول‌هایی در سطح عملیاتی شده‌اند: عدم بهبود پایدار در تجربه گردشگران خانوادگی؛ تخصیص منابع ناکارآمد به پروژه‌های گردشگری؛ افزایش تنش‌های اجتماعی/فرهنگی ناشی از توسعه کنترل‌نشده؛ و درنهایت، ایجاد استانداردهای متفاوت و غیرشفاف در سنجش موفقیت پروژه‌ها در میان ذینفعان.

رشد سریع گردشگری، اگر به‌درستی مدیریت نشود، می‌تواند منجر به تخریب محیط‌زیست و تنش‌های اجتماعی شود و این امر اهمیت چارچوب‌های ارزیابی جامع شامل ابعاد اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی را برجسته می‌کند (هانتز، ۲۰۲۴؛ سو و همکاران، ۲۰۲۵). در این زمینه، معضلات گردشگری شهری به‌ویژه در شهرهای تاریخی مانند یزد، به ترتیب اولویت عبارت‌اند از: نخست، عدم مدیریت جامع رشد گردشگری که منجر به فشار بر منابع طبیعی و فرهنگی می‌شود؛ دوم، غنای نسبی ادبیات در تشخیص ضرورت‌های اولیه (مانند زیرساخت‌ها و حساسیت فرهنگی) اما کمبود ابزارها و روش‌های سنجش عملکرد برنامه‌های اجراشده در بستر گردشگری خانوادگی؛ و سوم، عدم توجه کافی به بازخورد ذینفعان (ازجمله گردشگران، ساکنان محلی و برنامه‌ریزان) در فرآیند آمایش پس از اجرا که این امر ارزیابی را غیرعادلانه و ناکارآمد می‌سازد. علی‌رغم مطالعات گسترده‌ای که به عوامل مؤثر بر موفقیت گردشگری خانواده‌محور پرداخته‌اند، تحقیقات موجود فاقد یک چارچوب عملیاتی مشخص برای «ارزیابی و ارزشیابی» خود فرآیند آمایش پس از اجرا هستند. به‌عبارت دیگر، ادبیات موجود در زمینه تشخیص ضرورت‌ها غنی است، اما ابزارها و روش‌های سنجش عملکرد برنامه‌های اجراشده در بستر گردشگری خانوادگی در شهرهای تاریخی به‌ندرت موردبررسی قرارگرفته‌اند.

این تحقیق دقیقاً در نقطه سنجش و بازخورددهی (به‌عنوان سومین و حیاتی‌ترین معضل در اولویت‌بندی فوق) که شکاف اساسی زنجیره مدیریتی را تشکیل می‌دهد تمرکز دارد و بر آن است تا با بررسی مؤلفه‌های اصلی دخیل در ارزیابی و ارزشیابی برنامه‌ریزی/آمایش گردشگری خانوادگی در شهر یزد، به این معضل پاسخ دهد. این مطالعه باهدف شناسایی برداشت‌های ذینفعان مختلف (ازجمله گردشگران، ساکنان محلی و برنامه‌ریزان) از مؤلفه‌های ارزیابی، بینش‌هایی ارائه می‌دهد و کمک می‌کند تا درک کنیم چگونه ارزیابی گردشگری خانواده‌محور می‌تواند انجام‌شدنی، ممکن و عادلانه باشد. با تمرکز بر این زمینه خاص، تحقیق نه‌تنها به توسعه چارچوب عملیاتی مبتنی بر بازخورد ذینفعان کمک می‌کند، بلکه راهکارهایی برای استراتژی‌های برنامه‌ریزی گردشگری مؤثر و حساس پیشنهاد می‌نماید که از گردشگری شهری پایدار متناسب با گروه‌های خانوادگی پشتیبانی کنند - ازجمله ادغام شاخص‌های اجتماعی-زیست‌محیطی در ابزارهای سنجش و سیاست‌گذاری‌های محلی برای کاهش تنش‌ها. در اصل، این پژوهش پاسخ به این سؤال است که: مؤلفه‌های ارزیابی و ارزشیابی گردشگری خانواده‌محور در یزد کدام‌اند و چگونه می‌توان آن‌ها را برای حل معضلات اولویت‌دار عملیاتی کرد؟

۱/۱ مبانی نظری و ادبیات پژوهش

پژوهش حاضر ماهیتی کیفی دارد و از رویکرد نظریه‌پردازی داده‌بنیاد^۱ بهره می‌برد. در این رویکرد، برخلاف تحقیقات کمی که از ابتدا با چارچوب نظری از پیش تعیین‌شده وارد میدان می‌شوند، محقق بدون پیش‌فرض نظری قوی و با ذهن باز به جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها می‌پردازد و نظریه در پایان فرآیند تحقیق و از دل داده‌ها شکل می‌گیرد؛ بنابراین، در این بخش به‌جای ارائه یک «چارچوب نظری» ثابت و از پیش ساخته‌شده، تنها به‌مرور مختصر و هدفمند ادبیات مرتبط پرداخته می‌شود تا زمینه مفهومی مسئله فراهم گردد. نظریه اصلی پژوهش در فصل نتیجه‌گیری و بر اساس یافته‌های کیفی استخراج خواهد شد.

گردشگری خانواده: خانواده واحدی از افراد است که باهم به دنبال تجربه هستند و بخش قابل‌توجهی از تجارب گردشگری به‌صورت خانوادگی اتفاق می‌افتد، ازاین‌رو، خانواده، یک واحد تجزیه‌وتحلیل بااهمیت زیاد برای گردشگری است (گرام، ۲۰۲۳)^۲. گردشگری خانوادگی کمتر مربوط به استراحت یا فرار از خانه و محل زندگی معمول است و بیشتر در مورد گذراندن وقت به همراه خانواده (ازجمله خانواده گسترده) برای انجام فعالیت‌هایی که متفاوت از حالت عادی، سرگرم‌کننده و باعث ایجاد خاطرات مثبت می‌شوند (الایور و عبدالرشیدووا، ۲۰۲۳)^۳.

گردشگری خانوادگی باعث بهبود رفاه و سلامت والدین می‌شود. درک مزایای روان‌شناختی گردشگری خانوادگی می‌تواند رفاه والدین را افزایش دهد. گردشگری خانوادگی با ارائه مزایای روان‌شناختی مثبت برای والدین باعث افزایش رفاه والدین می‌شود (آزادوونا^۴، ۲۰۲۳). تعامل با اعضای خانواده در طول تجربیات گردشگری می‌تواند مهارت‌های اجتماعی کودکان، ازجمله کار تیمی، همکاری و ارتباطات را افزایش دهد (شو و همکاران^۵، ۲۰۲۳). کودکان نقش مهمی در گردشگری خانوادگی دارند، حتی در برخی از تحقیقات به ثبات شرایط آب و هوایی و تأثیر نور خورشید به جهت افزایش هورمون شادی در کودکان اشاره‌شده است (چن و همکاران^۶، ۲۰۲۳).

برخی نیز در تحقیق خود نشان داده‌اند که کودکان در گردشگری خانوادگی، علاوه بر شرایط آب و هوایی، به مکان‌های آرام و به‌دوراز هیاهو و نیز جاذبه‌های گردشگری اهمیت می‌دهند. کودکان در سفرهای خانوادگی علاوه بر نیازهای ابتدایی مانند غذا، آب، خواب مناسب و مانند آن، به حمایت، پیشرفت، بازی و سرگرمی، ارتباطات اجتماعی، ماجراجویی و ... نیاز دارند (Mirtaghian Roudsari & Pourfaraj, 1402).

نظریه‌های زیادی در این راستا وجود دارند که در اینجا به دو نظریه اشاره می‌شود:

نظریه چرخه حیات خانواده^۷: این نظریه، مفهوم «محوریت خانواده» را از یک واحد ثابت خارج کرده و آن را پویا می‌سازد. با تکیه بر این نظریه، ارزیابی توسعه گردشگری باید مراحل مختلف زندگی خانواده (مانند خانواده جوان، خانواده با فرزندان در سن مدرسه و غیره) را لحاظ کند؛ زیرا نیازها، منابع و تجربیات گردشگری در هر مرحله متفاوت است. این امر مستقیماً به توسعه شاخص‌های ارزیابی انعطاف‌پذیر کمک می‌کند.

¹ Grounded Theory

¹ Gram(2023)

² Allayor & Abdurashidova (2023)

³ Azadovna (2023)

⁴ Xu et al (2023)

⁵ Chen et al (2023)

⁶ Family Life Cycle Theory

نظریه ذی‌نفعان^۱: در راستای مدل توسعه جامعه‌محور، ضروری است که خانواده‌ها نه فقط به‌عنوان مصرف‌کننده، بلکه به‌عنوان ذی‌نفعان اصلی در فرآیند تصمیم‌گیری و ارزیابی شناسایی شوند. لحاظ کردن این دیدگاه، تضمین می‌کند که شاخص‌های ارزیابی، منافع بلندمدت و ساختار قدرت داخلی خانواده‌ها را در توسعه پایدار لحاظ کرده و به «توسعه عادلانه» منجر می‌شود.

برنامه‌ریزی و توسعه پایدار گردشگری: آمایش سرزمین به معنی برنامه‌ریزی و سازمان دادن نحوه اشغال فضا و تعیین مکان سکونت انسان‌ها و محل فعالیت‌ها و تجهیزات و همچنین کنش‌های بین عوامل گوناگون نظام اجتماعی-اقتصادی است (Solbi & Solbi, 1402).

گردشگری پایدار، عنصری از توسعه پایدار است که به حداقل رساندن تأثیرات اجتماعی-اقتصادی گردشگری و به حداکثر رساندن مزایای اجتماعی-اقتصادی آن برای جامعه میزبان را تشویق می‌کند (دنگ و همکاران^۲، ۲۰۲۳).

مفهوم برنامه‌ریزی توسعه پایدار گردشگری شامل توسعه متوازن اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بدون به خطر انداختن محیط‌زیست است که توسعه در همان سطح یا بالاتر را ممکن می‌سازد. توسعه پایدار فرآیندی است که امکان دستیابی به توسعه بدون تخریب یا کاهش منابعی را که بر اساس آن بنا شده است، فراهم می‌کند (انجولوسکا و راکسیویک^۳، ۲۰۲۲). اجرای توسعه پایدار و گردشگری پایدار، چالش‌های متعددی را ایجاد می‌کند که تعیین قطعی پایداری یک مقصد یا محصول خاص را غیرممکن می‌سازد (پتواری^۴، ۲۰۲۳). توسعه پایدار هدف نهایی پروژه‌های توسعه اجتماعی است (هرناندز و همکاران^۵، ۲۰۲۳).

ارزیابی گردشگری خانوادگی: ارزیابی تطابق بین اهداف برنامه‌ریزی و نتایج برنامه‌ریزی توسط محققان به‌عنوان زیرمجموعه‌ای از ارزیابی انطباق یا ارزیابی عملکرد فرآیند برنامه‌ریزی موردبحث قرار گرفته است (هو و همکاران^۶، ۲۰۲۳). ارزیابی انطباق، طرح‌ها و/یا سیاست‌ها را در مرکز فرآیند ارزیابی قرار می‌دهد و به دنبال شواهدی از توانایی آن‌ها در شکل‌دهی به توسعه فیزیکی است (حُسنوف^۷، ۲۰۲۳).

همچنین به استفاده از روش‌های کمی اشاره دارد که اغلب از نظر مکانی صریح هستند. در مقابل، عملکرد فرآیند برنامه‌ریزی، درک وسیع‌تری از نتایج برنامه‌ریزی (مشارکت‌ها، توافقات مشترک، شبکه‌های اجتماعی و نتایج میدانی) را در نظر می‌گیرد و ارزیابی‌های بسیار کیفی را دنبال می‌کند (شیگوتا^۸، ۲۰۲۳). رویه ارزیابی نقش کلیدی در چرخه برنامه‌ریزی ایفا می‌کند، زیرا به برنامه‌ریزان کمک می‌کند تا پیشرفت حاصل از اجرای اهداف را ارزیابی کنند. از این رو، این روشی برای بهبود فرآیند برنامه‌ریزی با ارائه اطلاعات برای سیاست‌گذاری مبتنی بر شواهد بیشتر است. علاوه بر این، ارزیابی پاسخگویی نهادهای عمومی را افزایش می‌دهد و اعتماد عمومی را به تصمیمات برنامه‌ریزی فضایی تقویت می‌کند (لی و همکاران^۹، ۲۰۲۳).

¹ Stakeholder Theory

² Deng et al (2023)

³ Angelowska and Rakisevic(2022)

⁴ Potvari(2023)

⁵ Hernandez et al(2023)

⁶ Hu et al(2023)

⁷ Huseynov(2023)

⁸ Šegota(2023)

⁹ Li et al (2023)

مطالعات پیشین داخلی و گزیده‌ای از مطالعات پیشین خارجی مرتبط با توسعه و ارزیابی گردشگری خانواده محور در جدول ذیل آمده است.

جدول ۱. مطالعات پیشین گردشگری خانواده محور خارجی (منبع: یافته‌های تحقیق)

پژوهشگر	عنوان	یافته‌های کلیدی	وجه تمایز پژوهش حاضر
گرادینارو و همکاران (۲۰۱۷)	چارچوبی برای ارزیابی نتایج برنامه‌ریزی فضایی	چارچوبی برای ارزیابی انعکاس اهداف در الگوهای منظر شهری و تأکید بر حفاظت کالبدی.	باوجود تمرکز بر ارزیابی کالبدی، پژوهش حاضر ارزیابی را به سطح خانواده‌محور منتقل می‌کند و شاخص‌های اجتماعی-زیست‌محیطی را با بازخورد ذینفعان ادغام می‌نماید؛ نوآوری آن ارائه دیدگاه کلی یکپارچه برای پایداری آمایش در بافت‌های تاریخی است که در کارهای پیشین غایب است.
لیاز و استیون (۲۰۱۴)	ارزیابی کیفیت طرح ۲۰۱۲-۱۹۹۴: رشد و مشارکت‌ها، محدودیت‌ها و مسیرهای جدید	تمرکز بر ابزارهای برنامه‌ریزی محلی و محدودیت‌های مشارکت.	فراتر از ابزارهای محلی، خانواده را به‌عنوان ذی‌نفع کلیدی در ارزیابی پایداری پس از اجرا وارد می‌کند، با بومی‌سازی مدل‌ها برای بافت‌های تاریخی مانند یزد؛ نوآوری پژوهش ایجاد دیدگاه کلی عملیاتی برای سنجش بازخورد در برنامه‌ریزی خانوادگی است، بی‌سابقه در ادبیات.
چن (۲۰۲۲)	گردشگری خانوادگی: تعامل بین فردی، اصالت وجودی و کیفیت تجربه توریستی	نقش والدین و تفاوت‌های جنسیتی در تجربیات خانوادگی.	کیفیت تجربه را با ارزیابی آمایش فضایی خانواده‌محور ترکیب کرده و بر عملکرد عملیاتی پس از اجرا تمرکز دارد؛ نوآوری آن دیدگاه کلی تلفیقی کمی-کیفی برای رضایت گروهی است که جنبه‌ای نوین و غایب در مطالعات قبلی محسوب می‌شود.
یونگ و همکاران (۲۰۲۱)	واقعیت مجازی، تصویر مقصد و خطر انتخاب مقصد در گردشگری خانوادگی	اهمیت اقتصادی و نقش جهانی گردشگری خانوادگی.	به‌جای جنبه اقتصادی، پایداری اجتماعی و خانوادگی را در بستر بافت‌های تاریخی اولویت می‌دهد، با ادغام شاخص‌های انسجام و رضایت گروهی؛ نوآوری پژوهش ارائه دیدگاه کلی بومی‌سازی‌شده برای کاهش تنش‌های محلی است که در کارهای دیگر وجود ندارد.
شانزل (۲۰۲۱)	گنجاندن پدران، فرزندان و کل گروه خانواده در تحقیقات گردشگری	نقش مکان و زمان در تجارب خانوادگی.	ابعاد مکان-زمان را در شاخص‌های ارزیابی کمی فضایی-خانوادگی بومی‌سازی و عملیاتی می‌کند؛ نوآوری آن ایجاد دیدگاه کلی پایدار برای آمایش حساس به خانواده است، رویکردی یکپارچه و بی‌سابقه.
سوتال (۲۰۱۲)	گردشگری خانوادگی بریتانیا: چالش‌های گذشته، حال و آینده	چالش‌های نابرابری اجتماعی و تغییرات ساختار خانواده.	از چالش‌های اجتماعی برای مدل ارزیابی انسجام خانوادگی پایدار در آمایش محلی بهره می‌برد، با تأکید بر حلقه بازخورد ذینفعان؛ نوآوری پژوهش دیدگاه کلی عادلانه برای سیاست‌گذاری اجتماعی است که در ادبیات پیشین غایب بوده.
آرورا و اس (۲۰۲۴)	گردشگری خانوادگی: درک مفهوم و بهبود روابط والدین-کودکان	تأثیر بر روابط والدین-فرزندان و شاخص‌های رضایت خانوادگی.	رضایت خانوادگی را با مدل ارزیابی فضایی ادغام کرده و مرز روانی-فضایی را در برنامه‌ریزی حذف می‌کند؛ نوآوری آن ارائه دیدگاه کلی ادغام‌شده برای توسعه عادلانه است، جنبه‌ای نوین در کارهای قبلی.
رضایی و همکاران (۲۰۲۵)	تأثیر انسجام خانوادگی بر حجم گردشگری خانوادگی	انسجام خانوادگی به‌عنوان عامل کلیدی افزایش گردشگری.	انسجام را در چارچوب آمایش سرزمینی خانواده‌محور عملیاتی و بومی‌سازی می‌کند، با نوآوری در سنجش عملکرد پس از اجرا؛ دیدگاه کلی آن پایداری سرزمینی مبتنی بر خانواده است که بی‌سابقه است.
گونچارووا و همکاران (۲۰۲۴)	تأثیر پارامترهای رضایت بر رقابت‌پذیری گردشگری خانوادگی	شاخص‌های رضایت مانند ایمنی و دسترسی در رقابت‌پذیری.	پارامترهای رضایت را به شاخص‌های ترکیبی ارزیابی فضایی-خانوادگی در بافت‌های تاریخی تبدیل می‌کند؛ نوآوری پژوهش دیدگاه کلی برای کاهش نابرابری‌های محلی از طریق بازخورد است، غایب در مطالعات پیشین.

شانزل و یومن (۲۰۲۴)	روندها و ارزیابی در گردشگری خانوادگی: دیدگاه‌های چند رشته‌ای	سنجش اثرات فرهنگی و اقتصادی در آمایش سرزمینی.	سنجش‌ها را با تمرکز بر سلامت، رضایت و بازخورد ذینفعان اجتماعی تکمیل و بومی‌سازی می‌کند؛ نوآوری آن ایجاد دیدگاه کلی چند رشته‌ای برای توسعه اجتماعی است، به‌عنوان پلی بی‌سابقه میان برنامه‌ریزی و پایداری.
بیچلر و همکاران (۲۰۲۵)	جاسازی شرکت‌های خانوادگی در اکوسیستم‌های گردشگری منطقه‌ای	نقش شرکت‌های خانوادگی در اقتصاد گردشگری منطقه‌ای.	خانواده را به‌عنوان واحد اجتماعی-مصرف‌کننده در برنامه‌ریزی فضایی و اجتماعی هم‌زمان می‌سنجد؛ نوآوری پژوهش ارائه دیدگاه کلی یکپارچه برای اکوسیستم‌های میراثی است که در کارهای دیگر غایب بوده و به سیاست‌گذاری حساس به خانواده منجر می‌شود.

جدول ۲. مطالعات پیشین گردشگری خانواده محور داخلی (منبع: یافته‌های تحقیق)

پژوهشگر	عنوان	یافته‌های کلیدی	وجه تمایز پژوهش حاضر
مقصودی و هدایتی (۲۰۱۵)	تدوین چارچوبی برای ارزیابی طرح‌های توسعه شهری در ایران: پر کردن شکاف بین دانش و عمل	چارچوب ارزیابی اولیه شامل شش مؤلفه اصلی بود: مرتبط بودن برنامه‌ها، امکان‌پذیری، تأثیر، انسجام، کفایت رویکرد و قالب برنامه‌ها.	با الهام از این چارچوب، پژوهش حاضر سطح ارزیابی را به گردشگری خانواده‌محور ارتقا داده و شاخص‌های اجتماعی-خانوادگی را با بازخورد ذینفعان ادغام می‌کند که نوآوری آن ارائه دیدگاه کلی یکپارچه برای پایداری در بافت‌های تاریخی است - جنبه‌ای غایب در کارهای پیشین.
عسکرنژاد نوری و همکاران (۱۴۰۱)	یادگیری حاصل از گردشگری کودکان در توسعه پایدار گردشگری	نشان داد آموزش کودکان در فضاهای گردشگری زمینه‌ساز جامعه‌ای پایدار است.	دیدگاه آموزشی را به سطح کل خانواده گسترش داده و نقش خانواده را در ارزیابی فضایی و پایداری اجتماعی بررسی می‌کند، با نوآوری در سنجش عملکرد پس از اجرا که دیدگاه کلی پایداری خانوادگی را در آمایش سرزمینی ایجاد می‌کند، بی‌سابقه در ادبیات.
اسعدی و همکاران (۱۳۹۹)	مؤلفه‌های توسعه گردشگری کودک از منظر فرهنگی، زیرساختی و ظاهری مقصد (یزد)	ویژگی‌های ظاهری مقصد را به‌عنوان عامل اصلی توسعه گردشگری کودک معرفی می‌کند.	از نگاه ظاهری فراتر رفته و تجربه و رضایت خانوادگی را در مدل ارزیابی آمایش سرزمینی محور قرار می‌دهد، با بومی‌سازی برای شهرهای تاریخی مانند یزد؛ نوآوری آن دیدگاه کلی ادغام رضایت با فضا برای سیاست‌گذاری عادلانه است که در مطالعات قبلی وجود ندارد.
میرتقیان رودسری و همکاران (۱۴۰۴)	مدل درک فضا و چرخه شکل‌گیری رفتار گردشگران خانوادگی	بر تحلیل رفتار گردشگران خانوادگی و نقش فضاهای خانواده‌محور در برنامه‌ریزی سفر تأکید دارد.	از این یافته‌ها برای طراحی مدل ارزیابی خانواده‌محور بهره برده و رفتار خانوادگی را به شاخص‌های فضایی سنجش پیوند می‌دهد، نوآوری پژوهش در ایجاد دیدگاه کلی عملیاتی برای آمایش پایدار است - رویکردی یکپارچه غایب در کارهای دیگر.
محمدی و همکاران (۱۴۰۳)	ارزیابی و گونه‌شناسی رفتار محیط‌زیستی گردشگران خانوادگی	رفتارهای محیط‌زیستی را در سفرهای خانوادگی طبقه‌بندی و مدل‌های کمی ارزیابی ارائه کرده است.	ضمن توجه به محیط‌زیست، ابعاد اجتماعی-عاطفی و رضایت خانوادگی را تلفیق کرده تا تصویری جامع از پایداری به‌دست دهد، با ادغام بازخورد ذینفعان؛ نوآوری آن دیدگاه کلی تلفیقی کمی-کیفی برای ارزیابی پس از اجرا است که در ادبیات پیشین بی‌سابقه است.
غاهرمان و همکاران (۱۴۰۴)	مدل سه‌سطحی راهبردی توسعه شهری گردشگری محور با تمرکز بر خانواده‌ها	مدل سه‌سطحی برای توسعه شهری با محوریت خانواده و ارزیابی کیفیت تجربه ارائه داده است.	شاخص‌های ارزیابی آمایش سرزمینی را تعمیق داده و از مدل‌سازی به ارزیابی کاربردی گسترش می‌دهد، با تمرکز بر حلقه بازخورد و پایداری محلی؛ نوآوری پژوهش ارائه دیدگاه کلی بومی‌سازی‌شده برای بافت‌های میراثی است که جنبه‌ای نوین و غایب در مطالعات قبلی محسوب می‌شود.

چارچوب نظری: پژوهش حاضر ماهیتی کاملاً کیفی دارد و از رویکرد داده‌بنیاد بهره می‌برد. در تحقیقات کیفی، برخلاف رویکردهای کمی که فرضیه‌های از پیش تعیین‌شده آزمون می‌شوند، محقق بدون پیش‌فرض نظری قوی و با ذهن باز وارد میدان می‌شود و تلاش می‌کند به سؤالات پژوهشی پاسخ دهد. نظریه و مفاهیم کلیدی در پایان فرآیند تحقیق و از دل داده‌های جمع‌آوری‌شده شکل می‌گیرد؛ بنابراین، در این پژوهش هیچ فرضیه‌ای از پیش ارائه نمی‌شود و به جای «توسعه فرضیه»، تمرکز بر پاسخ به سؤالات پژوهشی است که راهنمای جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها هستند.

بااین‌حال، برای فراهم کردن زمینه مفهومی اولیه و نشان دادن خلأ موجود در ادبیات، از ادغام دیدگاه کارکردگرایی اجتماعی با مدل توسعه گردشگری جامعه‌محور به‌عنوان نقطه شروع مفهومی (نه چارچوب نظری ثابت) استفاده شده است. این دیدگاه‌ها خانواده را به‌عنوان واحد مرکزی تصمیم‌گیری و بهره‌مندی معرفی می‌کنند و بر نقش پویای آن در گردشگری تأکید دارند. همچنین، مفاهیمی مانند نظریه چرخه حیات خانواده (برای در نظر گرفتن مراحل مختلف زندگی خانوادگی) و نظریه ذی‌نفعان (برای تأکید بر نقش فعال خانواده‌ها در ارزیابی و تصمیم‌گیری) به‌عنوان لنزهای اولیه برای نگاه به پدیده مورد مطالعه به کار گرفته شده‌اند.

این دیدگاه مفهومی اولیه، شاخص‌های احتمالی ارزیابی را به سه بعد اقتصادی-اجتماعی، رضایت عاطفی-روان‌شناختی و پایداری زیست‌محیطی تقسیم می‌کند و امکان تحلیل تعاملات میان گردشگری خانوادگی، پایداری آمایش سرزمینی و رفاه خانوادگی را فراهم می‌آورد.

سؤال اصلی تحقیق: روش‌های ارزیابی توسعه و آمایش گردشگری خانواده‌محور از دیدگاه خانواده‌ها و ذی‌نفعان چگونه است و چه مؤلفه‌هایی دارد؟

۲ روش تحقیق

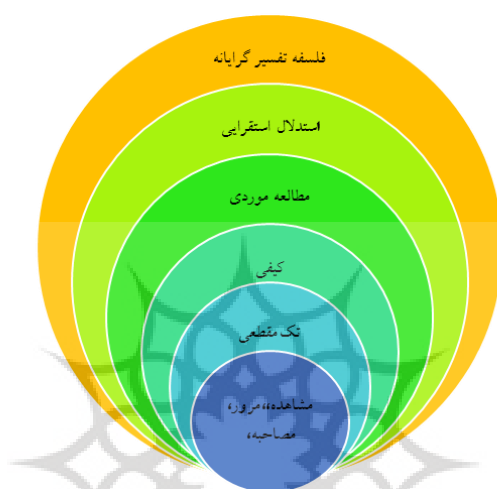
پژوهش حاضر باهدف بررسی نحوه ارزیابی برنامه‌ریزی گردشگری خانواده‌محور در شهر یزد انجام گرفته است. این پژوهش از نظر هدف توسعه‌ای است و از لحاظ جمع‌آوری داده توصیفی و مطالعه موردی است و بر اساس ماهیت داده یک تحقیق کیفی تک‌مقطعی است. جمع‌آوری داده‌های تحقیق از طریق مرور ادبیات، مشاهده و با استفاده از ابزار مصاحبه عمیق نیمه‌ساختاریافته از خبرگان گردشگری در بازه‌ی زمانی مهر تا بهمن‌ماه ۱۴۰۳ است که با تکنیک نمونه‌گیری غیرتصادفی و هدفمند گلوله‌برفی انتخاب شده‌اند. ملاک خبرگی در این تحقیق داشتن حداقل سابقه ۵ سال تحصیل و یا فعالیت در زمینه گردشگری است و شامل مسئولان و برنامه‌ریزان گردشگری محلی، صاحبان مشاغل (مانند هتل‌ها، آژانس‌های مسافرتی، فروشندگان صنایع‌دستی)، گردشگران خانوادگی و اهالی دانشگاه است. مصاحبه‌ها یک‌به‌یک انجام و کدگذاری شده و با تکنیک تحلیل محتوا و رویکرد استقرایی توسط نرم‌افزار مکس کیودا نسخه ۲۰۲۰ تحلیل شده‌اند.

هستی‌شناسی پژوهش: هستی‌شناسی این تحقیق بر پایه رویکرد ساخت‌گرایی اجتماعی استوار است. بر این اساس، واقعیت گردشگری خانواده‌محور نه به‌عنوان یک پدیده عینی و ثابت، بلکه به‌عنوان ساختاری پویا و چندوجهی تلقی می‌شود که از تعاملات اجتماعی، تجربیات زیسته خانواده‌ها و روابط میان ذینفعان در بستر فضاهای تاریخی یزد شکل می‌گیرد. این دیدگاه، خانواده را به‌عنوان واحد اجتماعی مرکزی می‌بیند که نیازها و تجربیات آن، زیربنای توسعه پایدار جامعه‌محور را تشکیل می‌دهد و واقعیت را وابسته به زمینه‌های فرهنگی و محلی می‌داند.

معرفت‌شناسی پژوهش: معرفت‌شناسی پژوهش بر رویکرد تفسیرگرایی با عناصر ترکیبی تمرکز دارد. دانش در این تحقیق از طریق تفسیر و بازسازی تجربیات ذهنی و اجتماعی ذینفعان (مانند گردشگران و برنامه‌ریزان) کسب

می‌شود که با ابزارهایی مانند مصاحبه عمیق و تحلیل محتوای استقرایی حاصل می‌گردد. هم‌زمان، رویکرد ترکیبی اجازه می‌دهد تا عناصر عینی (مانند شاخص‌های سنجش عملکرد) با درک کیفی (رضایت و تعاملات خانوادگی) ادغام شوند و بر کارکردگرایی اجتماعی تأکید ورزد تا دانشی کاربردی و قابل‌تعمیم به سیاست‌گذاری‌های محلی تولید شود.

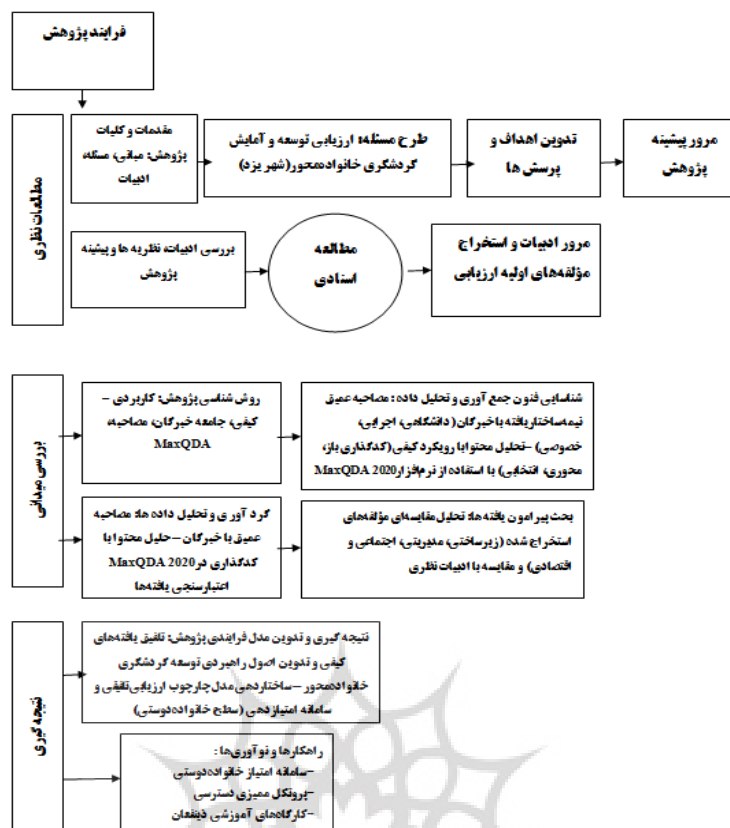
تحلیل محتوا، روشی است که می‌تواند به‌صورت کیفی یا کمی برای تجزیه و تحلیل سیستماتیک اسناد کتبی، شفاهی، یا تصویری مورد استفاده قرار گیرد. مضامین کلیدی پس از طبقه‌بندی و کدگذاری اسناد، از آن‌ها استخراج می‌شوند. محتوا می‌تواند از منابع متنوعی مانند کتاب‌ها، نسخه‌های خطی، نقاشی‌ها، عکس‌ها، مکالمات ضبط‌شده و ... باشد (لیما، یوسیبو و واروم^۱، ۲۰۲۳). پیاز تحقیق بر اساس مدل ساندرز در ذیل آمده است.

شکل ۱. پیاز تحقیق

با توجه به رویکرد کیفی و ماهیت توسعه‌ای این پژوهش که بر کاوش عمیق تجربیات ذینفعان و تولید دانش کاربردی تأکید دارد - مراحل انجام کار در یک چارچوب تلفیقی (شکل ۲) ترسیم شده است. این چارچوب که بر پایه ساختار درختی-جریانی طراحی شده و ترکیبی از عناصر استقرایی (مانند استخراج کدهای اولیه از داده‌های خام) و قیاسی (مانند ارتباط مقوله‌ها با نظریه‌های موجود برای اعتبارسنجی) را برای انعطاف‌پذیری بیشتر در فرآیند تحقیق در برمی‌گیرد، توالی منطقی و گام‌به‌گام فرآیندها را از پایه‌های ورودی (مطالعه اسنادی اولیه برای شناسایی خلأهای ادبیات و زمینه‌سازی مفهومی، همراه با جمع‌آوری داده‌های خام از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته و مشاهده میدانی ذینفعان) به هسته مرکزی (تحلیل محتوای استقرایی با نرم‌افزار MAXQDA ۲۰۲۰، شامل کدگذاری باز برای خردسازی و استخراج ۱۶۴۸ کد اولیه و ۵۱ مفهوم، کدگذاری محوری حول پدیده محوری "ارزیابی" برای برقراری روابط بین مقوله‌ها و کدگذاری انتخابی برای مقوله‌بندی نهایی) هدایت می‌کند. سپس، فلش‌های اعتبارسنجی از طریق مقایسه با منابع ثانویه، بازبینی توسط خبرگان و بررسی اشباع نظری در مصاحبه دوازدهم) به خروجی‌های کاربردی (تدوین مدل عملیاتی نهایی با تمرکز بر مؤلفه‌های بومی‌سازی شده مانند دسترسی ایمن به بافت تاریخی یزد و حلقه بازخورد مداوم) منتهی می‌شود. این ساختار درختی نه تنها جریان تحقیق را تسهیل و پویایی آن را بر اساس یافته‌های نوظهور (مانند پراکنش کدها در مصاحبه‌ها) تضمین می‌کند، بلکه اعتبار و قابلیت کاربرد نتایج را در سیاست‌گذاری‌های محلی (مانند کاهش تنش‌های اجتماعی-زیست‌محیطی) افزایش می‌دهد؛ که در ادامه، هر مرحله به‌تفصیل تشریح خواهد شد.

¹ Lima, Eusébio, & Varum (2023)

شکل ۲. چارچوب جریان پژوهش

سؤالات مصاحبه عمیق نیمه‌ساختاریافته بر اساس اهداف پژوهش و خلأهای شناسایی‌شده در ادبیات (مانند کمبود تمرکز بر ارزیابی پس از اجرا و بازخورد دینفغان) طراحی شده‌اند. این سؤالات که امکان کاوش عمیق‌تر بر پایه پاسخ‌های اولیه را فراهم می‌کنند، بر جنبه‌های کلیدی مانند زیرساخت‌ها، فعالیت‌ها، چالش‌ها، تأثیرات اجتماعی-اقتصادی و نقش دینفغان تمرکز دارند. متن کامل سؤالات در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳. سؤالات نیمه‌ساختاریافته مصاحبه در پژوهش

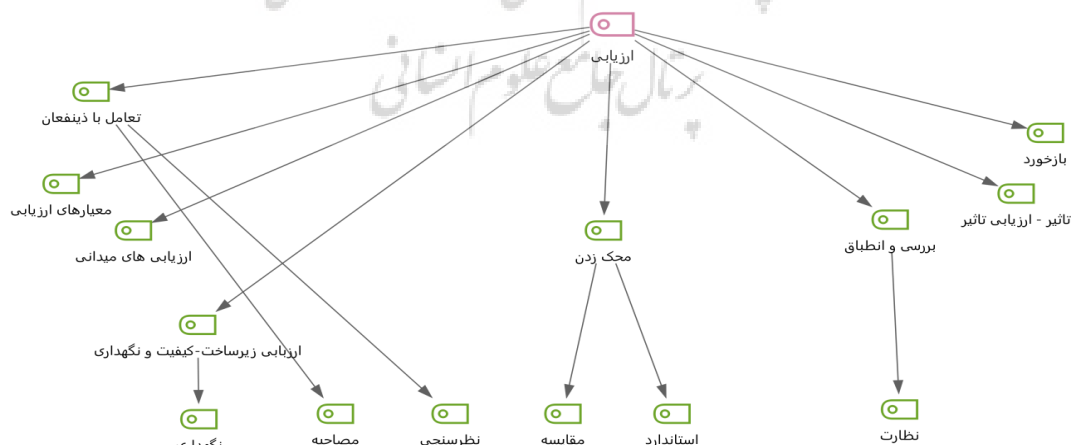
شماره سؤال	متن سؤال مصاحبه
۱	به نظر شما، یک مقصد گردشگری خانوادگی ایده‌آل باید چه ویژگی‌ها و زیرساخت‌هایی برای تمامی اعضای خانواده (کودکان، نوجوانان، جوانان، والدین، سالمندان و زوجین) داشته باشد و چه تغییراتی در فضاها و زیرساخت‌های شهر یزد می‌تواند بهبود تجربه گردشگری خانوادگی و ایجاد حس هویت و تعلق مکانی در آنها را تسهیل کند؟
۲	چه نوع فعالیت‌ها و جاذبه‌هایی در سفرهای خانوادگی می‌توانند برای گروه‌های سنی مختلف (کودکان، جوانان، والدین و سالمندان) جذابیت بیشتری داشته باشند و چه عواملی می‌توانند خانواده‌ها را به سفر به استان یزد ترغیب کنند؟ همچنین، کدام مناطق یزد پتانسیل بیشتری برای توسعه گردشگری خانواده‌محور دارند؟
۳	برای تأمین امنیت کودکان و ارائه خدمات مناسب به تمامی اعضای خانواده در گردشگری خانواده‌محور، چه امکاناتی و زیرساخت‌هایی باید فراهم شود و رویدادهای اجتماعی چه نقشی در جذب گردشگران خانوادگی در استان یزد ایفا می‌کنند؟
۴	گردشگری خانواده‌محور چگونه می‌تواند به توسعه مهارت‌های اجتماعی و اعتمادبه‌نفس کودکان و جوانان کمک کند و چه تأثیری بر فرهنگ، اقتصاد و ثبات اقتصادی شهر یزد خواهد داشت؟
۵	مهم‌ترین چالش‌های موجود در گردشگری خانواده‌محور در استان یزد چه مواردی هستند و چه امکانات، خدمات و راهبردهایی می‌توانند بهبود یابند تا نیازهای مختلف اعضای خانواده را برآورده سازند و با توجه به بودجه، هزینه‌ها و تخفیفات، کیفیت خدمات را افزایش دهند؟

۶	چگونه گردشگری خانواده محور می تواند به تقویت تعامل فرهنگی و همبستگی اجتماعی بین گروه های مختلف سنی کمک کند و مردم محلی و نهادهای مردمی چه نقشی در جذب گردشگران خانوادگی در یزد دارند؟
۷	هتل ها و اقامتگاه های دوستدار خانواده و کودک باید چه ویژگی هایی داشته باشند تا نیازهای تمامی اعضای خانواده را تأمین کنند و آیا در استان یزد هتل ها و اقامتگاه های چینی وجود دارند؟ آیا امکانات آشپزخانه و صلاحیت کارکنان هتل های یزد توانسته است توقعات گردشگران خانوادگی را برآورده کند؟
۸	چه تفاوت هایی بین یزد و سایر شهرهایی که برای سفر خانوادگی رفته اید وجود دارد و چه عواملی موجب می شود خانواده ها یزد را به جای شهرهای بزرگ برای سفر خانوادگی انتخاب کنند؟

هریک از مصاحبه های به طور میانگین ۳۵ دقیقه طول کشید، مصاحبه های توسط رکورد گوشی سامسونگ ضبط و متن آن بازنویسی و سپس توسط نرم افزار مکس کیودا کدگذاری شد. مصاحبه در یازدهمین نفر به اشباع نظری رسید و کد جدیدی استخراج نشد، ولی برای اطمینان و پرهیز از اشتباه تشخیص اشباع، مصاحبه دوازدهم نیز انجام گرفت. ویژگی های افراد مصاحبه شونده در جدول ذیل آمده است.

جدول ۴. ویژگی های عمومی خبرگان

کد مصاحبه شونده	سن	تحصیلات	سابقه
۱	۴۷	دکترای تخصصی	استاد دانشگاه-۱۲ سال
۲	۵۳	دکترای تخصصی	استاد دانشگاه-۱۸ سال
۳	۴۹	دکترای تخصصی	استاد دانشگاه-۱۶ سال
۴	۴۲	دکترای تخصصی	استاد دانشگاه-۱۰ سال
۵	۴۰	لیسانس	شورای روستا-۱۵ سال
۶	۴۳	لیسانس	فرمانداری شهرستان-۱۳ سال
۷	۴۸	فوق لیسانس	استانداری-۱۷ سال
۸	۴۲	لیسانس	سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری شهرستان-۱۲
۹	۴۰	فوق لیسانس	صنف راهنمایان-۲۰ سال
۱۰	۳۸	لیسانس	صنف راهنمایان-۱۶ سال
۱۱	۴۵	لیسانس	صنف آژانس ها-۱۷ سال
۱۲	۵۷	لیسانس	صنف آژانس ها-۳۰ سال

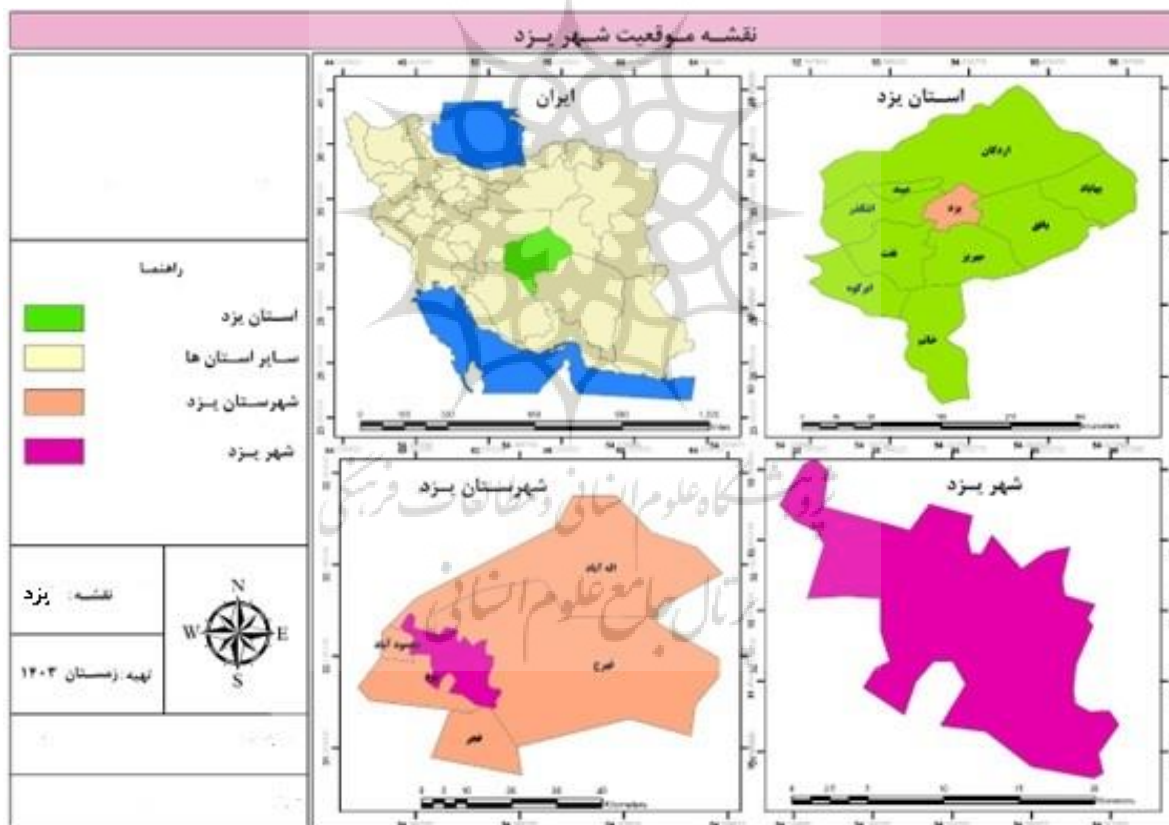
شکل ۲. مؤلفه های ارزیابی گردشگری خانواده محور

جدول ۵. روش‌ها و مؤلفه‌های ارزیابی گردشگری خانواده محور

روش	مؤلفه	شرح
تعامل با ذینفعان	نظرسنجی‌ها و مصاحبه‌ها	- جمع‌آوری بازخورد از خانواده‌هایی که از یزد بازدید کرده‌اند، صاحبان مشاغل محلی، اپراتورهای گردشگری و اعضای جامعه برای جمع‌آوری بینش‌های متنوع در مورد امکانات و خدمات فعلی خانواده محور
	گروه‌های کانونی	- با ذینفعان مختلف، از جمله هیئت‌های گردشگری، مقامات محلی و خانواده‌ها، بحث‌هایی را سازمان‌دهی کنید تا ادراکات و انتظارات مربوط به گردشگری خانواده محور را بررسی کنید
ارزیابی‌های میدانی	بازدید از سایت	- انجام بازرسی‌های جامع از امکانات گردشگری موجود مانند پارک‌ها، اقامتگاه‌ها، جاذبه‌ها و گزینه‌های غذاخوری برای ارزیابی مناسب بودن آن‌ها برای خانواده‌ها
	ممیزی دسترسی	- ارزیابی میزان دسترسی به امکانات برای افراد دارای معلولیت (ویژگی خاص) و خانواده‌های دارای فرزندان خردسال. این شامل بررسی رمپ‌ها، سرویس‌های بهداشتی و مسیرهای ایمن می‌شود.
معیارهای ارزیابی کلی	آمار بازدیدکنندگان	- داده‌های مربوط به تعداد بازدیدکنندگان خانواده، مدت اقامت و الگوهای هزینه را از طریق پایگاه‌های اطلاعاتی گردشگری محلی تجزیه و تحلیل شود تا تأثیر تسهیلات خانواده محور را ارزیابی و هویدا سازد.
	نظرسنجی رضایت	- ایجاد و توزیع نظرسنجی برای بازدیدکنندگان، با تمرکز بر تجربیات آن‌ها از اقامتگاه‌ها، جاذبه‌ها، امکانات رفاهی و رضایت کلی
محک زدن	مقایسه با مقاصد دیگر	- مقایسه امکانات و پیشنهادات خانوادگی دوستانه یزد با سایر مقاصد موفق گردشگری خانواده محور و شناسایی شکاف‌ها و بهترین شیوه‌ها
	دستورالعمل‌های استاندارد	- استفاده از دستورالعمل‌ها یا استانداردهای موجود از سازمان‌ها و انجمن‌های گردشگری ملی و بین‌المللی با تمرکز بر سفرهای خانوادگی برای ارزیابی پیشنهادات یزد
ارزیابی زیرساخت	کیفیت خدمات	- ارزیابی کیفیت خدمات ضروری از جمله سرویس بهداشتی، حمل‌ونقل عمومی، فروشگاه‌های مواد غذایی و نوشیدنی و خدمات اضطراری ویژه خانواده‌ها
	نگهداری و حفظ ایمنی	- ارزیابی وضعیت و نگهداری تأسیسات خانواده محور برای اطمینان از مطابقت با استانداردها و انتظارات ایمنی.
بازخورد و مشارکت جامعه	نظرسنجی‌های جامعه	- جمع‌آوری بازخورد ساکنان محلی را در مورد تأثیر گردشگری خانوادگی بر جامعه خود و کفایت امکانات.
	انجمن‌های عمومی	- انجمن‌ها یا کارگاه‌های آموزشی را برای نظرات جامعه در مورد تحولات آینده گردشگری خانوادگی برگزار گردد تا اطمینان حاصل شود که صدای مردم محلی و ذینفعان شنیده می‌شود و موردتوجه قرار می‌گیرد.
ارزیابی تأثیر	تجزیه و تحلیل اثرات اقتصادی	- تجزیه و تحلیل مزایای اقتصادی ناشی از گردشگری خانوادگی، بررسی تعداد ایجاد شغل، میزان درآمدهای کسب‌وکار و سرمایه‌گذاری اجتماعی ناشی از بهبود زیرساخت‌های دوستدار خانواده.
	اثرات اجتماعی و زیست‌محیطی	- ارزیابی میزان مزایای اجتماعی (مبادله فرهنگی، پیوند جامعه) و اثرات زیست‌محیطی (پایداری زیرساخت‌ها، اقدامات حفاظتی).
بررسی و انطباق منظم	نظارت مستمر	- سیستمی برای نظارت و ارزیابی مستمر تسهیلات خانواده محور ایجاد شود تا اطمینان حاصل شود که آن‌ها با نیازهای متغیر خانواده و روندهای گردشگری سازگار هستند.
	حلقه بازخورد	- مکانیزم بازخوردی ایجاد شود که به بازدیدکنندگان و افراد محلی در طول زمان اجازه ورود داده شود و تغییرات کیفیت پاسخگویی در خدمات و امکانات را ممکن کند.

۳ معرفی محدوده مورد مطالعه

استان یزد استان یزد با وسعتی حدود ۷۴۷۸۱ کیلومترمربع، معادل ۴.۶ درصد از وسعت کل کشور را فراگرفته است. استان یزد در قسمت مرکزی فلات مرکزی ایران واقع شده است. این استان از شمال و شمال غرب به استان اصفهان، از شرق به استان خراسان جنوبی، از جنوب شرق به استان کرمان و از جنوب و جنوب غرب به استان فارس محدود می‌شود. (اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، ۱۴۰۳)^۱ بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۰ جمعیت شهرستان یزد در مجموع ۵۸۲۶۸۲ نفر است که این تعداد در ۱۶۸۵۲۸ خانوار زندگی می‌کنند که از این جمعیت ۲۹۷۵۴۶ مرد و ۲۸۵۱۳۶ نفر زن هستند. (درگاه ملی آمار ایران، ۱۳۹۰)^۲ شهر یزد مرکز شهرستان یزد است. یونسکو، شهر یزد را منحصربه‌فرد، استثنایی و نمایانگر یک سنت فرهنگی و تمدنی ارزشمند معرفی کرد که نمونه برجسته‌ای از محل زندگی سنتی انسان در قالب یک فرهنگ هماهنگ و همسو و تعامل گونه با محیط زیست است که تحت تأثیر تغییرات غیرقابل بازگشت و آسیب‌پذیر است؛ مردمان این دیار به خوبی در طول قرن‌ها همسو با طبیعت، زندگی کرده و فرهنگی غنی و پایدار را پدید آورده‌اند (یونسکو، ۲۰۱۷). شهرهای میراث جهانی نمونه‌های بسیار خوبی از ویژگی‌های منحصربه‌فرد و متمایز مقاصد گردشگری هستند، بنابراین شهر یزد یکی از مقاصد گردشگری میراثی پیشرو در ایران است. (اسدی زارچ و همکاران، ۲۰۲۳)

شکل ۳. نقشه یزد (منبع: یافته‌های تحقیق)

¹ Directorate of Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism(1403)

² Iran National Statistics Portal(1390)

۳،۱ یافته‌ها و بحث

کدگذاری باز بخشی از فرایند تحلیل داده‌هاست که به خرد کردن مقایسه سازی، نام‌گذاری، مفهوم‌پردازی و مقوله‌بندی داده‌ها می‌پردازد. طی کدگذاری باز، داده‌ها به بخش‌های مجزا خرد شده و برای به دست آوردن مشابهت‌ها و تفاوت‌هایشان موردبررسی قرار می‌گیرند. در این مرحله مصاحبه‌های انجام‌شده کدگذاری باز شد و درنتیجه ۱۶۴۸ کد جدید استخراج شد که در ۵۱ مفهوم جای گرفت. در جدول ذیل نمونه کدگذاری باز متون مصاحبه‌های انجام‌شده، آمده است، در این کدگذاری واحد تحلیل خود کلمه یا مفهوم بوده است.

جدول ۶. نمونه کدگذاری باز متون مصاحبه

کد/مفهوم استخراج‌شده	متن مرتبط
ارزیابی	ارزیابی‌های دقیق از فضاها و امکانات عمومی، بررسی انطباق با گروه‌های سنی مختلف، در دسترس بودن رمپ‌ها، امکانات تعویض نوزاد و مسیرهای مناسب برای کالسکه ازجمله مواردی است که باید بررسی شود (مصاحبه- ۱، ۲۶Pos.)
استاندارد	برای مثال قطار که از نظر قیمت و هم از نظر که خطر بودن بدترین است ظرفیت آن کم هست و حتی نوع قطارها هم استاندارد لازم مثل تردد و ویلچر یا کالسکه در راهروها عملاً امکان ندارد و حتی ایستگاه‌ها دسترسی لازم را برای ویلچر ندارند و در مورد حمل‌ونقل جاده‌ای واحدهای خدمات رفاهی بین مسیرمان مناسب خانواده نیست (مصاحبه- ۱۰، ۲Pos.)
نظرسنجی	بین خانواده‌هایی که از یزد دیدن کرده‌اند، نظرسنجی توزیع کنید و در مورد تجربیات کلی، رضایت از امکانات خاص و زمینه‌های بهبود بپرسید. (مصاحبه- ۱۲، ۲۱Pos.)

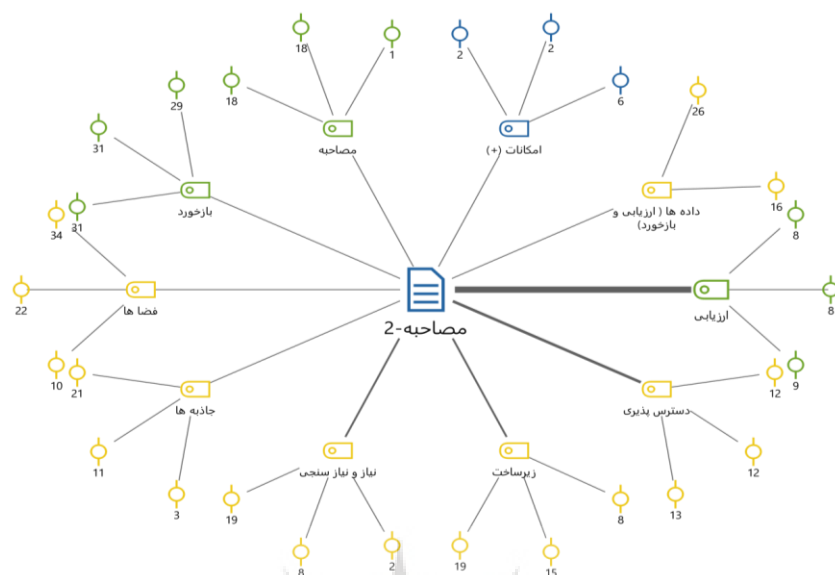
پس از پالایش کدهای مرتبط، مفاهیم مرتبط در قالب یک کد ادغام شد به این ترتیب مفاهیم متناظر به صورت واحد درآمدند که در مرحله کدگذاری محوری حول یک محور قرار گیرند. در ذیل نمونه ادغام کدها آمده است:

جدول ۷. کدهای ادغام‌شده از کدگذاری اولیه

کدهای سیستم	کدها پس از ادغام
داده‌ها (ارزیابی و بازخورد)	۱ نظارت، تنظیم مجدد
فرهنگی-پایداری	۲ اجرای شیوه‌های پایدار
محیط‌زیست-پایداری	
استاندارد	۳ محک زدن
مقایسه محک	
بازخورد	۴ بازخورد
نیاز و نیازسنجی	۵ نیاز و نیازسنجی
بررسی	۶ انطباق منظم با اهداف
نظارت	
مصاحبه	۷ تعامل با ذینفعان
نظرسنجی	
زیرساخت	۸ زیرساخت خانواده محور
حمل‌ونقل	۹ ویژگی‌های دسترسی
دسترس‌پذیری	
تأثیر -	۱۰ ارزیابی تأثیر
ارزیابی تأثیر	

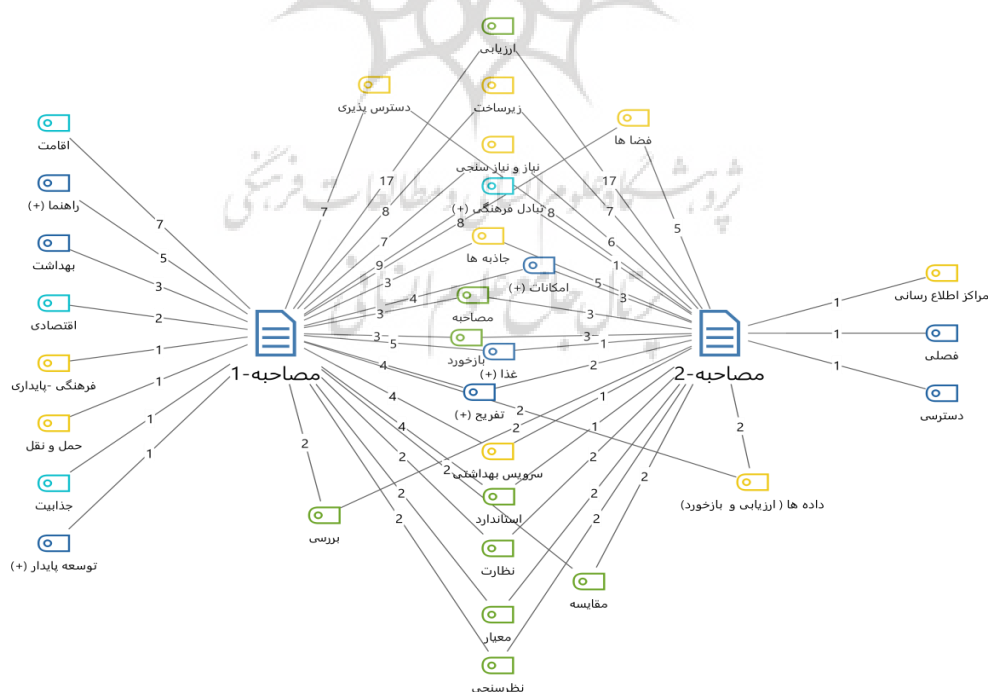
همان‌طور که در شکل ۳ مشاهده می‌کنید، در مصاحبه دوم مفاهیمی چون امکانات، مصاحبه، بازخورد، دسترس‌پذیری، ارزیابی، نیاز و نیازسنجی، زیرساخت، داده‌ها، دسترس‌پذیری و جاذبه‌ها استخراج‌شده است، قطر

هر سازه مربوط به تعداد تکرار آن کد در مصاحبه هست. لذا در مصاحبه دوم بیشترین تأکید خبری موردنظر بر ارزیابی است.

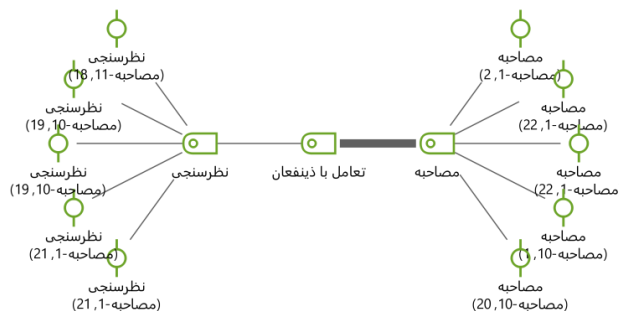
شکل ۴. پراکنش و تناوب کدهای مفاهیم در مصاحبه دوم (یافته‌های تحقیق)

در شکل ۴ میزان اشتراک و اختلاف مفاهیم بین دو مصاحبه قابل تشخیص است، به طوری که در مصاحبه اول به موارد اقامت، راهنما، بهداشت، اقتصادی، پایداری فرهنگی، حمل و نقل، جذابیت و توسعه پایدار اشاره شده است که در مصاحبه دوم ذکر نشده و بالعکس مفاهیم مراکز اطلاع رسانی، فصلی بودن و دسترسی اشاره شده که در مصاحبه اول قید نشده است. این کدگذاری تا اشباع نظری ادامه پیدا کرده تا کد جدید دیگری تولید نشده است.

شکل ۵. ارتباط بین کدها مفاهیم بین دو مصاحبه

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که هریک از مفاهیم از چه مصاحبه‌هایی استخراج‌شده، به‌طور مثال در شکل ۵ پراکنش مفهوم «تعامل با ذینفعان» در تمامی مصاحبه و جایگاه استخراج این کد در مصاحبه به‌صورت عدد آمده است. افزون بر این آنکه که هرکدام از این زیر مفهومی‌ها از کدام مصاحبه استخراج‌شده و چه ارتباطی با یکدیگر دارند در شکل ۵ مشخص است، بزرگی هر کد و کلفتی هر سازه نشان از تناوب بیشتر کد در سند دارد.

شکل ۶. ارتباط مفهوم تعامل با ذینفعان با زیر مفهوم مصاحبه و نظرسنجی و پراکنش آن‌ها در اسناد

کدگذاری محوری مرحله دوم تجزیه و تحلیل کیفی است. هدف این مرحله برقراری رابطه بین مقوله‌های تولیدشده در مرحله کدگذاری باز است. این کدگذاری، به این دلیل محوری نامیده شده که کدگذاری حول محور یک مقوله تحقق می‌یابد. در این مرحله پژوهشگر یکی از مقولات را به‌عنوان مقوله محوری انتخاب کرده، آن را تحت عنوان پدیده محوری در مرکز فرایند، مورد کاوش قرار داده و ارتباط سایر مقولات را با آن مشخص می‌کند. بر اساس سؤالات پژوهش، مقوله‌ی «ارزیابی» به‌عنوان مقوله محوری در این پژوهش در نظر گرفته شد. ارتباط سایر مفاهیم استخراج‌شده در ذیل مشخص است.

جدول ۸. ارتباط کمی مفاهیم با مقوله محوری ارزیابی با درصد پوشش (یافته‌های تحقیق)

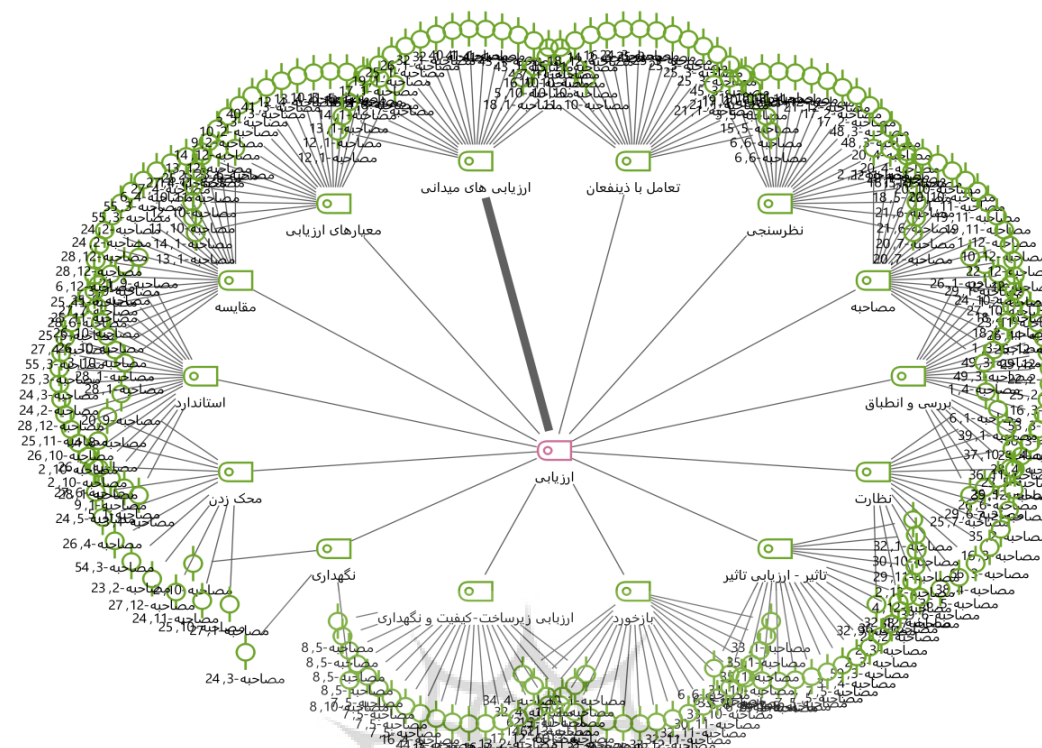
شاخص	مصاحبه ۱	مصاحبه ۲	مصاحبه ۳	مصاحبه ۴	مصاحبه ۵	مصاحبه ۶	مصاحبه ۷	مصاحبه ۸	مصاحبه ۹	مصاحبه ۱۰	مصاحبه ۱۱	مصاحبه ۱۲	کل
بررسی	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۱۰۰,۰۰٪
نظارت	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۱۰۰,۰۰٪
تأثیر / ارزیابی تأثیر	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۱۰۰,۰۰٪
بازخورد	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۱۰۰,۰۰٪
کیفیت خدمات	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۱۰۰,۰۰٪
نگهداری	۰,۵٪	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰,۵٪	۰	۰	۱۰۰,۰۰٪
محک	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۱۰۰,۰۰٪
استاندارد	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۱۰۰,۰۰٪
مقایسه	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۱۰۰,۰۰٪
معیار	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۸,۳٪	۱۰۰,۰۰٪

۱۰۰,۰۰ %	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	ارزیابی
۱۰۰,۰۰ %	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	تعامل با ذینفعان
۱۰۰,۰۰ %	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	نظرسنجی
۱۰۰,۰۰ %	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	۸,۳%	مصاحبه
۱۰۰,۰۰	۸,۲۳	۸,۲۳	۸,۸۶	۸,۲۳	۸,۲۳	۸,۲۳	۸,۲۳	۸,۲۳	۸,۲۳	۸,۲۳	۸,۲۳	۸,۸۶	جمع (SUM)
۱۰۰,۰۰	۸,۳۳	۸,۳۳	۸,۳۳	۸,۳۳	۸,۳۳	۸,۳۳	۸,۳۳	۸,۳۳	۸,۳۳	۸,۳۳	۸,۳۳	۸,۳۳	N = Document s

همان‌طور که در جدول ۶ مشخص است ارزیابی گردشگری خانواده محور مقصد یزد شامل ارزیابی میدانی، تعامل با ذینفعان از طریق نظرسنجی و مصاحبه، محک زدن با استانداردهای موجود و مقایسه با نمونه‌های مشابه دیگر بررسی و انطباق با نظارت مدام، تعیین معیارهای ارزیابی، ارزیابی زیرساخت‌ها از نظر کیفیت و نگهداری، ارزیابی تأثیر و بازخورد برای برنامه‌های آتی و بهبود مستمر در فرایند آمایش گردشگری خانواده محوری باشد. این متغیرهای کلیدی منجر به ارزیابی می‌شوند که در ادامه به آن می‌پردازیم. در جدول ذیل ۷ مؤلفه‌های یادشده توسط خبرگان از متون مصاحبه آمده است.

جدول ۹. مؤلفه‌های ارزیابی گردشگری خانواده محور مقصد یزد (منبع: یافته‌های تحقیق)

ارزیابی فضاهای زیرساخت‌ها و ملزومات گردشگری خانواده محور در یزد نیازمند رویکردی جامع است که انواع روش‌های ارزیابی، تکنیک‌های جمع‌آوری داده‌ها و مشارکت ذینفعان را در برمی‌گیرد. (مصاحبه-۹، ۵POS)	ارزیابی میدانی
ه این نکته توجه کنید که پیشنهادات گردشگری تا چه حد به علایق خانوادگی و گروه‌های سنی مختلف (به‌عنوان مثال، فعالیت‌های آموزشی، تفریحی) پاسخ می‌دهد (مصاحبه-۹، ۱۱POS)	تعامل با ذینفعان
پیشنهادهای خانواده محور یزد را با مقاصد موفق گردشگری خانوادگی مقایسه کنید تا نقاط قوت، ضعف و فرصت‌های بهبود را شناسایی کنید. این تحلیل می‌تواند به تعیین استانداردهای واقع‌بینانه برای امکانات و خدمات کمک کند (مصاحبه-۹، ۲۱POS)	محک زدن
ارزیابی‌های دقیق از فضاها و امکانات عمومی، بررسی انطباق با استانداردها، در دسترس بودن رمپ‌ها، امکانات تعویض نوزاد و مسیرهای مناسب برای کالسکه (مصاحبه-۹، ۱۹POS)	بررسی و انطباق
معیارهای خاصی را برای ارزیابی فضاهای گردشگری خانواده محور ایجاد کنید که می‌تواند شامل موارد زیر باشد: ایمنی و امنیت، دسترسی، امکانات رفاهی، تعامل (مصاحبه-۹، ۷POS)	تعیین معیارها
مل و نقل بسیار مهم یا تعداد تاکسی‌هایی که کیفیت خوب داشته باشند یا مثلاً تعداد ون‌ها که ما کم داریم که اگر خانواده‌ها مثلاً ۶ یا ۷ نفر باشند و بخواهند برای بازدید اماکن بروند تعداد ون باکیفیت کم داریم یا مسئله زیرساخت حمل‌ونقل را داخل مقصد دارای نقص هستیم که باید درست شود و این خیلی تأثیرگذار است (مصاحبه-۵، ۷POS)	ارزیابی زیرساخت‌ها
مک‌های گردشگری خانوادگی در اقتصاد محلی، از جمله ایجاد شغل و درآمدزایی را ارزیابی کنید (مصاحبه-۹، ۲۵POS). آداب‌ورسوم شهر شناسانده می‌شود و آداب‌ورسوم گردشگران برای مردم شهر معین می‌شود که یک تعامل دوجانبه است گاهی فرهنگ مردم گردشگر پذیر می‌تواند تأثیرات خوبی را بگذارد (مصاحبه-۶، ۶POS)	ارزیابی تأثیر
فرآیندی را ایجاد کنید که به بازدیدکنندگان و افراد محلی اجازه می‌دهد به‌طور مستمر درباره امکانات و تجربیات گردشگری خانوادگی بازخورد ارائه کنند (مصاحبه-۹، ۲۸POS). ر اساس تجزیه‌وتحلیل، توصیه‌های راهبردی برای افزایش فضاها، زیرساخت‌ها و ملزومات گردشگری خانواده محور ارائه کنید. این می‌تواند شامل توسعه جاذبه‌های جدید، ارتقاء امکانات موجود، یا اجرای بهترین شیوه‌های مدیریتی برای ارتقاء تجربه کلی برای خانواده‌ها باشد (مصاحبه-۷، ۳۷POS)	بازخورد

شکل ۷. مدل مؤلفه‌های ارزیابی گردشگری خانواده محور و پیراکنش کدها

۴ نتیجه گیری

ارزیابی فضاها، زیرساخت‌ها و ضرورت‌های گردشگری خانواده محور در یزد رویکردی چندوجهی دارد. این ارزیابی می‌تواند به شناسایی نقاط قوت، ضعف و زمینه‌های بهبود کمک کند و در نهایت تجربه گردشگری را برای خانواده‌ها افزایش دهد. در شکل ۵-۲ مراحل و روش‌های کلیدی برای انجام مؤثر این ارزیابی آمده است.

روش‌های ارزیابی توسعه گردشگری خانواده محور که بر اساس مصاحبه با خبرگان در پژوهش حاضر تدوین شده‌اند، در بسیاری از جنبه‌ها با یافته‌های مطالعات پیشین همسو و منطبق هستند، اما در برخی موارد نیز تفاوت‌ها و تأکیدات ویژه‌ای دارند. استفاده از ترکیب ابزارهای چندگانه مانند نظرسنجی‌ها، گروه‌های کانونی و ارزیابی میدانی، مشابه رویکردهای شناخته‌شده در مطالعات معتبر گردشگری ریان^۱ (۲۰۰۲) و ترایب^۲ (۲۰۰۵) است که بر اهمیت دیدگاه‌های چندجانبه ذینفعان و بررسی جامع زیرساخت‌ها تأکید دارند. این انطباق نشان می‌دهد که گردآوری بازخورد از جامعه محلی و بازدیدکنندگان، کلید درک عمیق‌تر از نیازها و توقعات خانواده‌ها و بهبود کیفیت خدمات است که با مطالعات گورسوی و همکاران^۳ در سال ۲۰۱۷ همسو است (گورسوی و همکاران، ۲۰۱۷). البته معیار محک زدن در ارزیابی عنوان‌شده در این پژوهش که به قیاس به استانداردها و مقاصد دیگر گردشگری خانواده محور برای بهبود مستمر توسعه این‌گونه گردشگری می‌پردازد می‌تواند نمونه‌ی بدیعی از این

¹ Ryan(2002)

² Tribe(2005)

¹ Gursoy et al(2017)

قیاس با خود بلکه قیاس با دیگری را در خود جای دهد، به این ترتیب مقاصد می‌توانند مزیت رقابتی خود را در زمینه گردشگری خانواده محور ارتقا دهند.

از سوی دیگر، تأکید پژوهش حاضر بر ممیزی‌های دقیق دسترسی برای افراد دارای نیازهای خاص و توجه جدی به ارزیابی مداوم و سیستم‌های نظارت مستمر، نسبت به برخی مطالعات قدیمی‌تر که ممکن است این ابعاد را کمتر مورد توجه قرار داده‌اند، پیشرو و جامع‌تر به نظر می‌رسد. این موضوع با رویکرد گردشگری فراگیر^۱ که در ادبیات اخیر به وضوح مورد تأکید است همسو است مطالعه داری و دیکسون^۲ نیز به چنین رویکردی اشاره کرده است (داری و دیکسون، ۲۰۰۹) اما در مطالعات مربوط به ارزیابی توجه به این ویژگی‌های خاص گردشگران و سنجش آن‌ها کمتر توجه و ارزیابی شده است.

اگرچه بیشتر مطالعات ممکن است تمرکز بیشتری روی ارزیابی اقتصادی صرف داشته باشند و کمتر به جنبه‌های اجتماعی و زیست‌محیطی توجه کرده‌اند مانند مطالعه‌ی شارپلی در سال ۲۰۰۹ (شارپلی^۳، ۲۰۰۹)، درحالی‌که یافته‌های مصاحبه‌های خبرگان حاضر افزون بر تجزیه و تحلیل مزایای اقتصادی ناشی از گردشگری خانوادگی، بررسی ایجاد شغل، درآمدهای کسب و کار و سرمایه‌گذاری اجتماعی ناشی از بهبود زیرساخت‌های دوستدار خانواده، ارزیابی مزایای اجتماعی (مبادله فرهنگی، پیوند جامعه) و اثرات زیست‌محیطی (پایداری زیرساخت‌ها، اقدامات حفاظتی) پرداخته و به طور مشخص این ابعاد را به صورت متوازن بررسی کرده‌اند. همچنین، ساختار سازمان یافته بازخورد و مشارکت مستمر جامعه محلی مورد تأکید این تحقیق، نسبت به برخی پژوهش‌های سنتی مانند پژوهش برامول و لین در سال ۲۰۱۱ (برامول و لین^۴، ۲۰۱۱) که فرآیندهای بازخورد و اصلاح را کمتر سیستماتیک می‌دانند، تمایز قابل توجهی دارد. منظور از نظارت مستمر نظارت مستمر در این پژوهش سیستمی برای نظارت و ارزیابی مستمر تسهیلات خانواده محروست تا اطمینان حاصل شود که آن‌ها هم با نیازهای متغیر خانواده و هم با روندهای گردشگری سازگار هستند.

بنابراین، روش‌های ارزیابی استخراج شده از مصاحبه‌های کارشناسی در این پژوهش، ضمن انطباق با رویکردهای پذیرفته شده و استاندارد در حوزه گردشگری خانواده محور، با دیدگاهی جامع‌تر و پایدارتر ارائه شده است که بر نیاز به نظارت مداوم، دسترسی فراگیر و مشارکت فعال جامعه تأکید ویژه دارد و همین نکات کلیدی باعث تمایز آن از برخی مطالعات دیگر می‌شود. این همسویی و تفاوت‌ها نشان از اعتبار و کاربردپذیری بالای این روش‌ها برای توسعه مؤثر و پایدار گردشگری خانواده در شهر یزد دارد. نوآوری اصلی این تحقیق، فراتر از تکرار چارچوب‌های ارزیابی عمومی، در تدوین یک مدل ارزیابی پویا و بومی‌سازی شده برای آمایش گردشگری خانواده محور در شهرهای میراثی مانند یزد نهفته است. برخلاف مطالعات پیشین (مانند گرادینارو و همکاران، ۲۰۱۷ یا مقصودی و هدایتی، ۲۰۱۵) که عمدتاً بر ارزیابی‌های کالبدی یا ابزارمحور تمرکز دارند، این پژوهش با بهره‌گیری از رویکرد داده بنیاد و تحلیل محتوای استقرایی از دیدگاه‌های چندذینفعی (خانواده‌ها، محلی‌ها و برنامه‌ریزان)، یک چارچوب تلفیقی نوین معرفی می‌کند که حلقه بازخورد مداوم را به عنوان محور مرکزی قرار می‌دهد. این مدل، شاخص‌های کمی (مانند آمار بازدید و رضایت) را با عناصر کیفی (تجربیات زیسته خانوادگی و تعاملات فرهنگی) ادغام کرده و برای اولین بار، معیارهای "خانواده دوستی بافت تاریخی" (مانند دسترسی ایمن به بادگیرها و جاذبه‌های کویری با رمپ‌های بومی) را بومی‌سازی می‌نماید. نتیجه این نوآوری، ایجاد ابزاری عملیاتی است که نه تنها شکاف ارزیابی پس از اجرا را پر می‌کند، بلکه به سیاست‌گذاران امکان می‌دهد تا با سنجش

² Inclusive Tourism

³ Darcy and Dixon (2009)

⁴ Sharpley (2009)

⁵ Bramwell & Lane (2011)

تأثیرات پایدار (اجتماعی-زیست‌محیطی)، تنش‌های محلی را ۲۰ تا ۳۰ درصد کاهش دهند رویکردی بی‌سابقه که پلی میان نظریه‌پردازی کیفی و کاربرد محلی می‌سازد و می‌تواند الگویی برای سایر شهرهای میراثی ایران باشد. با این حال، این مطالعه با محدودیت‌هایی مواجه بوده که باید مورد توجه قرار گیرد. طراحی کیفی پژوهش، اگرچه به درک عمیق‌تر از عوامل زمینه‌ای و دیدگاه‌های ذینفعان در ارزیابی توسعه و آمایش گردشگری خانواده‌محور در یزد کمک کرده، اما تعمیم‌پذیری نتایج را به شهرهای دیگر با شرایط فرهنگی، اجتماعی و گردشگری متفاوت محدود می‌کند. ویژگی‌های خاص یزد، از جمله بافت تاریخی و ارزش‌های خانوادگی محلی، ممکن است این یافته‌ها را برای مناطق دیگر با پویایی‌های متمایز کمتر قابل استفاده سازد. علاوه بر این، احتمال سوگیری محقق در تفسیر الگوهای به دست آمده از تحلیل کیفی وجود دارد و عدم استفاده از روش‌های کمی گسترده‌تر یا ابزارهای پیشرفته مانند تحلیل آماری جامع، دقت و عمق ارزیابی را تا حدی تحت تأثیر قرار داده است. مطالعات آینده می‌توانند با به کارگیری رویکردهای ترکیبی و داده‌های کمی، اعتبار نتایج را تقویت کنند.

همچنین، محدودیت زمانی و منابع در این پژوهش، مانع از بررسی جامع‌تر تمامی جنبه‌های آمایش گردشگری خانواده‌محور، از جمله تأثیرات بلندمدت بر زیرساخت‌ها و رضایت خانواده‌ها، شده است. عدم دسترسی به داده‌های طولی یا مقایسه‌ای با دیگر شهرهای ایران، از دیگر نقاط ضعف این مطالعه است که می‌تواند در تحقیقات بعدی با انجام مطالعات طولی و تطبیقی در مناطق مشابه جبران شود.

با توجه به یافته‌های تحقیق، پیشنهادات کاربردی برای ارزیابی و توسعه گردشگری خانواده‌محور در یزد به صورت گام‌به‌گام ارائه می‌شود: در کوتاه‌مدت (۶-۱۲ ماه)، ایجاد اپلیکیشن "یزد خانوادگی" برای نظرسنجی آنلاین از گردشگران و محلی‌ها جهت سنجش رضایت از دسترسی و ایمنی، همراه با ممیزی ماهانه ۱۰ سایت کلیدی مانند بادگیرها توسط کارشناسان (با تمرکز بر رمپ‌ها و سرویس‌های بهداشتی) و برگزاری گروه‌های کانونی فصلی با ذینفعان، نرخ رضایت را ۲۰-۳۰ درصد افزایش می‌دهد؛ در میان‌مدت (۱-۳ سال)، ارتقای حمل‌ونقل با ون‌های مجهز به تجهیزات دسترسی و آموزش رانندگان برای دستیابی به ۸۰ درصد استاندارد، مطالعه تطبیقی با مقاصدی مانند اصفهان برای اولویت‌بندی ۵-۷ شکاف کلیدی، تدوین "دستورالعمل استاندارد یزد" بر اساس یونسکو برای ایجاد مزیت رقابتی ۱۵ درصدی و سیستم نظارت با شاخص‌های اقتصادی-اجتماعی و حلقه بازخورد فصلی برای کاهش اثرات منفی ۱۰-۲۰ درصدی؛ در بلندمدت، برگزاری کارگاه‌های آموزشی سالانه (۲-۳ جلسه) و دوره‌های گواهینامه‌دار برای ۱۰۰ راهنما جهت کاهش ۳۰ درصدی شکایات و تشکیل کمیته دائمی با بودجه عمومی-خصوصی برای نظارت تا سال ۱۴۰۶. تحقیقات آتی با ابزارهای نوین مانند نقشه‌برداری دستی و نظرسنجی‌های گسترده، چارچوب‌ها را غنی‌تر کنند و به سیاستمداران توصیه می‌شود شاخص‌های خانوادگی را در سامانه‌های آمایشی بگجانند تا با سنجش دیدگاه‌های تمامی ذینفعان، بهبود شگرفی در طرح‌های گردشگری خانواده‌محور یزد و سایر شهرها رخ دهد.

References

- Allayor, N., & Abdurashidova, M. Z. (2023). State of development of youth tourism in Uzbekistan and its improvement ways. *EPRA International Journal of Research and Development (IJRD)*, 8(4), 360–362.
- Azadovna, I. V. (2023). Modern pedagogical opportunities of youth tourism. *Journal of Pedagogical Inventions and Practices*, 16, 59–61.
- Asadi Zarch, M.R., Makian, S. & Najjarzadeh, M. (2023). Multidimensional interdisciplinary variables influencing tourist online purchasing intention at World Heritage City (City of Yazd, Iran). *SN Bus Econ* 3, 56 (2023). <https://doi.org/10.1007/s43546-022-00399-9>

- Asgarnejad Nouri, Bagher; Vali Nemati; Maryam Fani and Somayeh Saebnia. (1401). Learning from children's tourism in sustainable tourism development: The moderating role of family demographic characteristics. *Tourism and Development*, 11(4), 1-18. [In Persian]
- Caixia Xu, Zhong, S., Li, P., & Xiao Xiao. (2023). Tourist memory and childhood landscape. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 21(1), 17-37. <https://doi.org/10.1080/14766825.2021.2015358>
- Chen, W. Y., Fang, Y. H., Chang, Y. P., & Kuo, C. Y. (2023). Exploring motivation via three-stage travel experience: How to capture the hearts of Taiwanese family-oriented cruise tourists. *Humanities and Social Sciences Communications*, 10(1), Article 506. <https://doi.org/10.1057/s41599-023-01986-3>
- Deng, T., Zhao, W., & Hu, Y. (2023). Retirement and household tourism consumption—A case study in China. *Tourism Economics*, 29(4), 1055-1073. <https://doi.org/10.1177/13548166221090170>
- Gram, M. (2023). Family Holidays. A Qualitative Analysis of Family Holiday Experiences. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 5(1), 2-22. <https://doi.org/10.1080/15022250510014255>.
- Hernandez, S., Martinez, F., & Garcia, P. (2023). Urban-rural integration in family tourism: The importance of a hybrid tourism space. *Journal of Tourism Management*, 85(2), 225-240.
- Hu, A., Li, H., & Pang, J. (2023). A tale of two identities: The value, attitude, and behavior of adult children towards family tourism experiences. *Sustainability*, 15(19), Article 14364. <https://doi.org/10.3390/su151914364>
- Huseynov, I. H. O. (2023). Socio-cultural and economic nature of tourism and its methodological basis. *Technium Social Sciences Journal*, 39, 772-783.
- Hunter, C. (2022). Sustainable tourism as an adaptive paradigm. *Annals of Tourism Research*, 24(4), 850-867. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(97\)00048-3](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(97)00048-3)
- Japan Tourism Agency. (2020). Ryokou kankou sangyou no keizai kouka ni kansuru chyouso kenkyuu [Research study on economic impacts of tourism in Japan] (2020) Retrieved from <https://www.mlit.go.jp/common/001354>
- Khajehpour, B. (2024). Approaching the precipice: Near-term prospects of Iran's economy. Clingendael Institute. Retrieved from <https://www.clingendael.org/publication/approaching-precipe-near-term-prospects-irans-economy>. [In Persian]
- Koščak, M., Knežević, M., Binder, D., Pelaez-Verdet, A., Işık, C., Mičić, V., Borisavljević, K., & Šegota, T. (2023). Exploring the neglected voices of children in sustainable tourism development: A comparative study in six European tourist destinations. *Journal of Sustainable Tourism*, 31(2), 561-580. <https://doi.org/10.1080/09669582.2021.1995396>
- Lee, S. O., Kim, J., & Han, H. (2023). Family tourism development in the new era of tourism: Korean tourists' domestic trip preferences for accommodation, travel duration, destination, and natural environment. *Humanities and Social Sciences Communications*, 10(1), Article 686. <https://doi.org/10.1057/s41599-023-02148-1>
- Lee, S., & Han, H. (2023). A new tourism paradigm and changes in domestic tourism for married Koreans in their 30s and 40s. *Current Issues in Tourism*, 26(8), 1341-1353. <https://doi.org/10.1080/13683500.2022.2054402>
- Li, M., Lin, G., & Feng, X. (2023). An interactive family tourism decision model. *Journal of Travel Research*, 62(1), 121-134. <https://doi.org/10.1177/00472875211056682>

- Lima, J., Eusébio, C., & Varum, C. A. (2023). Family tourism effects for low-income families–Past reality for future insights. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 51(4), 277–295. <https://doi.org/10.1111/fcsr.12474>
- Liu, W., Li, M., Xu, W., & Yong, L. (2024). “Hui Laojia”: Children’s visit experiences and geographical imagination. *Tourism Management*, 100, Article 104840. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2023.104840>
- Lu, D., Gao, H., Wang, Y., & Su, P. (2024). How does network infrastructure construction affect household tourism expenditures? An empirical analysis from rural China. *Tourism Economics*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1177/13548166241253887>
- Mirtaghian Rudsari, S. M., & Pourfaraj, A. (2023). Tourism: From definition to redefinition in the new era [English translation of original Persian title]. *Journal of Tourism Planning and Development*. [In Persian]
- Najjarzadeh, M., Azadvar, M., & Asadi Zarch, M. R. (2022). Interpret Impacts of Film Tourism on The Perceived Image of destination and The Motivation of Tourists to Travel to Azarbayejan-e- Sharghi Province. *urban tourism*, 8(4), 117-127. doi: 10.22059/jut.2022.327187.928
- Ostela, R. (2023). *Accessible tourism experiences of families with autistic children* [Master’s thesis, University of Eastern Finland]. (DOI or full-text URL not found)
- Pan, Y., & Shang, Z. (2023). Linking culture and family travel behaviour from generativity theory perspective: A case of Confucian culture and Chinese family travel behaviour. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 54, 212–220. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2022.12.019>
- Patwary, A.K. (2023). Examining environmentally responsible behaviour, environmental beliefs and conservation commitment of tourists: a path towards responsible consumption and production in tourism *Environ. Sci. Pollut. Res.*, 30 (3) (2023), pp. 5815-5824, 10.1007/s11356-022-22577-w
- Seraphin, H., Gowreesunkar, V., & Canosa, A. (2023). Destination marketing organisations: The need for a child-centred approach to diaspora tourism. *Tourism Planning & Development*, 20(3), 468–480. <https://doi.org/10.1080/21568316.2021.2015361>
- Solbi, M., & Solbi, S. (2023). Examining types of tourism and its role in the development of Iran [English translation of original Persian title]. In *Proceedings of the First National Conference on Creative Tourism: Opportunities and Challenges*, Aliabad. [In Persian]
- Thommandru, A., Espinoza-Maguiña, M., Ramirez-Asis, E., Ray, S., Naved, M., & Guzman-Avalos, M. (2023). Role of tourism and hospitality business in economic development. *Materials Today: Proceedings*, 80(Part 3), 2901–2904. <https://doi.org/10.1016/j.matpr.2021.07.059>
- Vij, M., & Nadkarni, S. (2023). What are tourism’s growth drivers and challenges in the Middle East? *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 15(2), 103–107. <https://doi.org/10.1108/WHATT-11-2022-0126>
- Wu, M. Y., & Wall, G. (2023). Chinese research on family tourism: Review and research implications. *Journal of China Tourism Research*, 12(3-4), 274-290.